

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2024. gada 11. aprīlī

lietā Nr. 2023-09-0106

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK”, SIA “GAUJA AB” un Nīderlandē reģistrēta komersanta *Van Ansem Participaties B. V.* konstitucionālajām sūdzībām,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 6. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 12. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par 2022. gada 22. septembra likuma “Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā” 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1999. gada 9. decembrī pieņēma Dzīvnieku aizsardzības likumu, kas stājās spēkā 2000. gada 1. janvārī. Šā likuma 13. pants redakcijā, kas stājās spēkā 2010. gada 4. maijā, noteic, ka savvaļas sugas dzīvnieku turēt ierobežotā platībā

dzīvnieku izcelsmes produktu ieguvei vai citos lauksaimnieciskos nolūkos atļauts normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Saeima 2022. gada 22. septembrī pieņēma likumu “Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā”, kas stājas spēkā 2022. gada 17. oktobrī (turpmāk – Likums).

Ar Likuma 2. pantu Dzīvnieku aizsardzības likums papildināts ar 13.¹ pantu šādā redakcijā: “Lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana ir aizliegta, ja audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve.”

Ar Likuma 3. pantu Dzīvnieku aizsardzības likuma pārejas noteikumi papildināti ar 22. punktu, nosakot, ka šā likuma 13.¹ pants stājas spēkā 2028. gada 1. janvārī.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas trīs lietas par Likuma 2. un 3. panta (turpmāk kopā – apstrīdētās normas) satversmību:

1) 2023. gada 23. martā pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-09-01 “Par 2022. gada 22. septembra likuma “Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā” 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam”;

2) 2023. gada 6. aprīlī pēc Nīderlandē reģistrēta komersanta *Van Ansem Participaties B. V.* pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-11-0106 “Par 2022. gada 22. septembra likuma “Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā” 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam”;

3) 2023. gada 9. maijā pēc SIA “GAUJA AB” pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2023-14-01 “Par 2022. gada 22. septembra likuma “Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā” 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam”.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu šīs lietas tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2023-09-0106 tika piešķirts nosaukums “Par 2022. gada 22. septembra likuma “Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā” 2. un 3. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam”.

3. Pieteikumu iesniedzēji – sabiedrība ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK”, SIA “GAUJA AB” un Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* (turpmāk kopā – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst arī Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 49. pantam.

Kopš 2008. gada sabiedrība ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” Latvijā tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles – kažokādu ieguvei. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” vienīgais dalībnieks. Kopš 2010. gada Nīderlandē reģistrētais komersants ar sabiedrības ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” starpniecību Latvijā tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles – kažokādu ieguvei. SIA “GAUJA AB” Latvijā kopš 1996. gada tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles un lapsas – kažokādu ieguvei.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka ar īpašumu esot saprotama tieša tiesiska vara pār lietu un tas esot attiecināms arī uz dzīvniekiem. Tiesības uz īpašumu piemīt visām privāto tiesību juridiskajām personām. Satversmes 105. panta izpratnē tiesību uz īpašumu objekts izskatāmajā lietā esot tiesības turpināt jau uzsākto komercdarbību. Apstrīdētās normas šīs tiesības liegšot, proti, no 2028. gada 1. janvāra tikšot liegtas tiesības audzēt un turēt kažokzvērus. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* norāda, ka arī tas ietilpstot apstrīdēto normu tiesiskā sastāva subjektu lokā, jo tā meitas uzņēmums – sabiedrība ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” – līdz šim audzējusi un turējusi kažokzvērus. Apstrīdētajās normās paredzētais aizliegums tieši un nepastarpināti liedzot Nīderlandē reģistrētajam komersantam *Van Ansem Participaties B. V.* ar sava meitas uzņēmuma starpniecību turpināt šo komercdarbību.

Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, pieņemot apstrīdētās normas, neesot ievērots labas likumdošanas princips. Turklāt, tā kā ar apstrīdētajām normām esot noteikts absolūts Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojums, likumdevējam to pieņemšanas procesā vajadzējis šim principam pievērst īpašu uzmanību.

Pirmkārt, likumdevējs neesot pamatojis apstrīdētajās normās noteiktā absolūtā aizlieguma nepieciešamību, proti, Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi. Likumdevējs esot norādījis dažādus iemeslus, cenšoties pamatot to, ka

apstrīdētās normas pieņemt ir nepieciešams. Taču šie iemesli neesot uzskatāmi par leģitīmu pamatu absolūtam Pieteikumu iesniedzēju tiesību uz īpašumu aizliegumam.

Otrkārt, likumdevējs neesot vērtējis iespēju Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības ierobežot saudzīgākā veidā. Proti, likumdevējs neesot vērtējis vairāku Saeimas deputātu iesniegto priekšlikumu noteikt taisnīgu atlīdzinājumu par apstrīdētajās normās noteikto ierobežojumu. Vēl jo vairāk – Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijā (turpmāk – atbildīgā komisija) neesot saturiski apspriesti un vērtēti visi likumprojekta Nr. 1151/Lp13 “Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā” (turpmāk – likumprojekts) otrajam lasījumam iesniegtie priekšlikumi.

Treškārt, ieinteresēto personu iespējas izteikties par apstrīdētajām normām bijušas ierobežotas. Sākotnēji konsultācijas ar apstrīdēto normu subjektiem vispār neesot veiktas. Ieinteresētās personas neesot aicinātas uz atbildīgās komisijas sēdēm. Tās nebūtu uzklaustas, ja pašas nebūtu ieradušās pēc savas iniciatīvas. Turklāt iespēja izteikties esot bijusi ierobežota ar vienu runāšanas reizi bez jebkādiem deputātu jautājumiem.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma mērķi neatbilstot Satversmes 116. pantā ietvertajiem leģitīmajiem mērķiem. No apstrīdēto normu izstrādes materiāliem izrietot, ka to pieņemšanas pamatā esošie apsvērumi bijuši šādi: nepieciešamība aizsargāt dzīvnieku intereses uz dzīvību, nodrošināt konkrētās sugas dzīvi tai piemērotos apstākļos, kā arī vides aizsardzība.

Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis nevarot būt sabiedrības tikumības aizsardzība, jo likumdevējs neesot paudis apsvērumus, kas liecinātu par to, ka sabiedrības vairākums dzīvnieku audzēšanu un turēšanu dažkādu ieguvei uzskata par netikumīgu un ka tādā gadījumā, ja apstrīdētās normas netiktu pieņemtas, sabiedrības harmoniska funkcionēšana tiktu traucēta.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis nevarot būt arī sabiedrības labklājības aizsardzība, jo tādā gadījumā, ja apstrīdētās normas netiktu pieņemtas, nebūtu apdraudētas nekādas sabiedrībai nozīmīgas vērtības, kur nu vēl pašas sabiedrības harmoniska pastāvēšana.

Arī citu cilvēku tiesību aizsardzība nevarot būt leģitīms Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežošanas mērķis. Argumenti par vides piesārņošanu un dažādu dzīvnieku tuvumā dzīvojošo cilvēku tiesību dzīvot labvēlīgā vidē iespējamo aizskārumu neesot attiecināmi uz Pieteikumu iesniedzējiem, jo tiem esot piesārņojošu darbību veikšanai nepieciešamās atļaujas. Leģitīmo mērķi – aizsargāt citu cilvēku tiesības –

likumdevējs sasniedzot ar vides aizsardzību regulējošiem normatīvajiem aktiem. Turklāt jautājumus, kas skar vides aizsardzību, likumdevējam vajagot vērtēt no “antropocentriska” viedokļa, vides tiesību centrā liekot cilvēku un viņa tiesības, nevis dzīvnieku aizsardzību, jo dzīvniekiem neesot tiesību objekta statusa.

Lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana, pat ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve (turpmāk arī – kažokzvēru audzēšana un turēšana), pati par sevi neapdraudot ne demokrātisko valsts iekārtu, ne citu cilvēku tiesības, ne sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertajam ierobežojumam neesot leģitīma mērķa.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka pastāv alternatīvi līdzekļi, ar kuriem būtu iespējams vienlīdz efektīvi sasniegt likumdevēja norādītos ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma mērķus, vienlaikus neierobežojot līdz absolūtam minimumam Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu. Pirmkārt, mērķis – konkrētās dzīvnieku sugas dzīves nodrošināšana tai piemērotos apstākļos – būtu sasniedzams ar stingrāku labturības prasību ieviešanu, piemēram, ar obligātu kažokzvēru mītņu un sprostu videonovērošanu. Otrkārt, ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma mērķus tādā pašā kvalitātē varētu sasniegt, nosakot taisnīgu atlīdzību par Pieteikumu iesniedzēju tiesību uz īpašumu ierobežojumu vai arī nosakot ilgāku pārejas periodu pirms šā ierobežojuma stāšanās spēkā. Likumdevējs varējis ņemt vērā Eiropas Savienības dalībvalstu praksi, kas attiecas uz nekustamā īpašuma atsavināšanas gadījumiem, vai arī Saeimas deputātu iesniegto priekšlikumu par kompensācijas izmaksām.

Pieteikumu iesniedzēji esot saprātīgi un pamatoti paļāvušies uz to, ka nozare, kurā tie darbojas, netiks aizliegta. Jau 2013. gadā Saeimai esot iesniegts priekšlikums noteikt identisku aizliegumu, bet 2015. gada 19. februārī Saeima to noraidījusi. Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā valdība un likumdevējs neesot aizlieguši nevienu uzņēmējdarbības nozari, kas iestāšanās brīdī bijusi atļauta. Arī nozares regulējuma attīstība gan nacionālajā, gan Eiropas Savienības līmenī esot tikai stiprinājusi Pieteikumu iesniedzēju tiesisko paļāvību. Likumi un Ministru kabineta noteikumi, kas attiecās uz dzīvnieku audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguvei, esot bijuši pietiekami skaidri un stabili, kā arī bijuši spēkā pietiekami ilgu laiku, lai Pieteikumu iesniedzēji varētu pamatoti paļauties uz to nemainību.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot to tiesības uz īpašumu, kā arī pārkāpjot tiesisko paļāvību uz komercdarbības turpināšanas

iespējamību. Apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums varētu tikt atzīts par samērīgu, ja likumdevējs būtu paredzējis samērīgu pārejas periodu un kompensācijas par nozares slēgšanas izdevumiem un par zaudēto aktīvu vērtību. Ja likumdevējs iecerējis ieviest absolūtu aizliegumu bez jebkādas no šā aizlieguma izrietošo zaudējumu kompensēšanas, tad tam vajadzējis īpaši rūpīgi izsvērt pārejas perioda ilgumu un noteikt to garāku.

Likumdevējs noteicis piecu gadu pārejas periodu, neizvērtējot, vai Pieteikumu iesniedzējiem piecu gadu laikā būs iespējams atgūt uzņēmumā ieguldītās materiālās un nemateriālās vērtības, kā arī novērst ar neplānoto komercdarbības izbeigšanu saistītos zaudējumus. Apstrīdēto normu pieņemšanas laikā esot izteikti apgalvojumi, ka piecu gadu pārejas periods ir pietiekams investīciju atpelnīšanai un biznesa pārorientēšanai, taču šie apgalvojumi neesot pamatoti ar konkrētajai nozarei būtiskiem datiem, ekonomiskiem vai citādiem pierādījumiem. Piemēru pārejas perioda noteikšanai likumdevējam vajadzējis ņemt no Nīderlandes, Serbijas un Horvātijas, kur esot noteikts 10 gadus ilgs pārejas periods. Tas esot pietiekams laiks, lai atgūtu investīcijas.

Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* papildus norāda, ka apstrīdētās normas tam aizskarot LESD 49. pantā noteikto uzņēmējdarbības brīvību, Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 16. pantā ietverto darījumdarbības brīvību un tiesības uz īpašumu Hartas 17. panta izpratnē. Apstrīdētās normas aizliedzot Nīderlandē reģistrētajam komersantam *Van Ansem Participaties B. V.* veikt saimniecisko darbību – ar meitas sabiedrības starpniecību Latvijā nodarboties ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu –, bet šīm normām neesot leģitīma, Eiropas Savienības tiesībām atbilstoša mērķa. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* gan nenoliedz, ka primārais vispārējo interešu apsvērums, kas kļuvis par pamatu apstrīdētajās normās ietvertajam uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumam, varētu būt LESD 13. pantā noteiktā prasība nodrošināt dzīvnieku labturību.

Pat ja pamattiesību ierobežojumam būtu leģitīms mērķis, kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozares slēgšana nesamērīgi ierobežojot Eiropas Savienībā garantētās tiesības un brīvības, un tas neatbilstot Hartas 16. un 17. pantā ietvertajām pamattiesībām. Rūpējoties par dzīvnieku labturības aizsardzību, valsts nedrīkstot pilnībā izslēgt Nīderlandē reģistrētā komersanta *Van Ansem Participaties B. V.* uzņēmējdarbības un darījumdarbības brīvību, kā arī tiesības rīkoties ar tā īpašumu Latvijā. Apstrīdēto normu atbilstība Eiropas Savienības tiesību aktiem esot apšaubāma arī tāpēc, ka dzīvnieku labturību varētu nodrošināt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un taisnīgi līdzsvarojot

abas konkurējošās intereses. Likumdevējs apstrīdēto normu izstrādes gaitā neesot apsvēris to nepieciešamību kontekstā ar iepriekš minētajām Eiropas Savienības tiesībām. Ar apstrīdētajām normām esot pārkāpta Hartas 17. panta pirmajā daļā noteiktā kārtība, kādā personai īpašums var tikt atņemts, jo neesot paredzēta taisnīga kompensācija par īpašuma faktiskū atņemšanu.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikumu iesniedzēji papildus norāda, ka komerciālas ūdeļu audzēšanas galvenais un vienīgais mērķis var būt tikai kažokādu ieguve. No apstrīdēto normu izstrādes materiāliem esot skaidri secināms, ka likumdevēja mērķis bija aizliegt kažokzvēru – pat tādu kā truši vai šinšillas – komerciālu audzēšanu un turēšanu, nevis panākt kažokzvēru audzēšanas un turēšanas mērķa maiņu. Pieteikumu iesniedzēji vispār nevarētu nodarboties ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu, ja to galvenais vai vienīgais mērķis nebūtu kažokādu ieguve.

Covid-19 izplatības novēršana arī neesot viens no apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma leģitīmajiem mērķiem. Apstrīdēto normu pieņemšanas laikā Zemkopības ministrijas nostāja neesot bijusi tāda, ka epidemioloģisko drošību varētu regulēt ar dzīvnieku labturības prasībām, turklāt nekas no tā, kas lasāms likumprojekta anotācijā vai izskanējis Saeimas sēžu debatēs, neliecinot par likumdevēja mērķi pastiprināt dzīvnieku labturības noteikumus, lai ierobežotu Covid-19 izplatību kažokzvēru audzētavās esošo dzīvnieku vai strādājošo cilvēku vidū. Ar apstrīdētajām normām noteiktais ierobežojums arī nevarot būt nepieciešams šāda mērķa sasniegšanai.

Eiropas Komisijas organizētajā Eiroparometra pētījumā par Eiropas Savienības iedzīvotāju viedokli dzīvnieku labklājības jautājumos konstatēts, ka 2023. gadā vairums (53 procenti) no Latvijā aptaujātajiem atbalsta kažokzvēru audzēšanas un turēšanas turpināšanu, 36 procenti vēlas dzīvnieku labturības regulējumu Eiropas Savienības līmenī un 17 procenti uzskata, ka spēkā esošie labturības noteikumi ir pietiekami. No šā pētījuma izrietot arī tas, ka lielākā daļa personu, kuras regulāri saskaras ar lauksaimniecības dzīvniekiem un tātad par dzīvnieku labturības standartiem zina daudz vairāk nekā citas personas, uzskata dažādus pašreizējos labturības standartus par pienācīgiem.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka likumdevēja uzdevums esot pieņemt samērīgu regulējumu, nevis paļauties uz to, ka regulējuma skartie subjekti tam sniegs šā regulējuma pieņemšanas rezultātā iespējamo zaudējumu un pirms tā noteikšanas ieguldīto investīciju matemātisku un ekonomisku aprēķinu. Piecus gadus ilgs pārejas periods neesot pietiekams, jo pamatlīdzekļu vērtība komercdarbības izbeigšanas brīdī sniegtosies no

vairākiem desmitiem tūkstošu līdz pat vairākiem miljoniem *euro*. Ņemot vērā ūdeļu dzīves ciklu – trīs gadi –, Pieteikumu iesniedzēji esot plānojuši gūt ieņēmumus minētajā apmērā. Tāpat Pieteikumu iesniedzēji esot ieguldījuši lielas investīcijas savas komercdarbības uzlabošanā un tās šobrīd noteiktajā pārejas periodā nevarēšot atgūt.

Likumdevējs neesot pienācīgi vērtējis citu valstu pieredzi attiecībā uz kompensācijām un/vai pārejas periodu. Saskaņā ar *Eurostat* datiem Latvija pēc ūdeļu kažokādu eksporta rādītājiem esot ieņēmusi sesto vietu Eiropas Savienības valstu vidū, un šajā ziņā lieli nopelni esot sabiedrībai ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” un Nīderlandē reģistrētajam komersantam *Van Ansem Participaties B. V.*, jo tie kopumā veidojot apmēram 85 procentus no nozares apgrozījuma Latvijā.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

Likumprojekts Saeimā esot izskatīts aptuveni astoņu mēnešu laikā un pieņemts trijos lasījumos. Pirms katra lasījuma atbildīgā komisija rīkojusi sēdes, kurās piedalījušies arī ministriju pārstāvji, nozares pārstāvji, Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvji un ar dzīvnieku aizsardzību saistīto nevalstisko organizāciju pārstāvji. Tādējādi pirms apstrīdēto normu pieņemšanas esot uzklautas ieinteresētās institūcijas un personas.

Nozari pārstāvošā biedrība “Latvijas Zvēraudzētāju asociācija” esot uzklautā visās atbildīgās komisijas sēdēs, un jau pirmajā sēdē tai uzdots jautājums par to, cik ilgs pārejas periods būtu uzskatāms par samērīgu. Biedrības pārstāvis esot norādījis, ka nozarei nav viedokļa par pārejas perioda ilgumu, jo tā nepiekrīt apstrīdēto normu pieņemšanai pēc būtības, bet, ja attiecīgais ierobežojums tomēr tiks noteikts, nozares pārstāvji vēlētos, lai par to tiktu noteikta maksimāli iespējamā kompensācija – 24 miljoni *euro*. Uzklautot institūcijas un ieinteresētās personas, atbildīgās komisijas deputāti nolēmuši, ka pārejas periods tiks noteikts, ņemot vērā ūdeļu dzīvildzi, audzēšanas un kaušanas ciklu. Apstrīdēto normu pieņemšanas process kopumā liecinot, ka likumdevējs ir apzinājis Latvijā esošo situāciju un sabiedrības nostāju, kā arī citu valstu praksi. Esot vērtētas alternatīvas iespējas un risinājumi saudzīgas pārejas nodrošināšanai, detalizēti izdiskutēti visi iesniegtie priekšlikumi, nodrošināta ieinteresēto institūciju un personu līdzdalība un viedokļu uzklautāšana atbildīgās komisijas sēdēs.

Primārais, īpaši svarīgais apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis esot novērst neētisku, cietsirdīgu un sabiedrības vairākuma vērtībām neatbilstošu izturēšanos pret kažokzvēriem, kā arī novērst ciešanas un nāvi, kam tie tiek pakļauti vienīgi kažokādu ieguves dēļ. Šis mērķis atbilstot Satversmes 116. pantā nostiprinātajam mērķim – sabiedrības tikumības aizsardzība. Ar tikumību esot saprotams sabiedrības vairākuma priekšstats par to, kāda uzvedība demokrātiskā tiesiskā valstī ir akceptējama un sekmē harmonisku sabiedrības funkcionēšanu. Tikumība aptverot sabiedrībā valdošās sociālās un ētiskās normas un priekšstatus par to, kas ir laba un pareiza uzvedība un rīcība. Tikumība aptverot arī tādas laika gaitā nemainīgas, universālas kategorijas kā labsirdība un iecietība.

Laika gaitā esot mainījusies sabiedrības izpratne par dzīvnieku aizsardzības nozīmi, par cieņpilnu un ētisku attieksmi pret dzīvniekiem, kā arī par dzīvnieku kā subjektu morālo un juridisko statusu. Mūsdienās dzīvnieki esot atzīti par justspējīgām būtnēm. Tāpēc uz dzīvniekiem vajagot raudzīties nevis tikai kā uz īpašuma tiesību objektiem, bet arī kā uz subjektiem ar morālu statusu. Spēja just nozīmējot arī spēju ciest. Būtiska esot cilvēkam raksturīgā līdzjūtība un empātija pret dzīvām būtnēm, tostarp dzīvniekiem.

Atzīstot dzīvnieku spēju just un ciest, esot secināms, ka savvaļas dzīvnieku turēšana sprostos un nogalināšana vienīgi kažokādu ieguves dēļ ir cietsirdīga izturēšanās. Dzīve sprostā neatbilstot savvaļas dzīvnieka dabiskajam dzīvesveidam un uzvedībai. Šāda dzīve radot lielu stresu, kura dēļ attīstoties dažādas veselības un uzvedības anomālijas. Par cietsirdīgu esot uzskatāms gan pats nogalināšanas fakts, gan nogalināšanas apstākļi – ūdeļu nosmacēšana gāzes kamerās, lapsu un jenotsuņu nosīšana ar elektrošoku.

Sabiedrības viedoklis par dzīvnieku labturību un nogalināšanu kažokādu ieguves dēļ gan esot noskaidrots vairākos socioloģiskajos pētījumos, gan arī pausts Saeimai adresētajā tiešsaistes petīcijā un piketos. Latvijas sabiedrības viedoklis atbilstot vispārējai Eiropā dominējošajai tendencei. Vairākās valstīs esot aizliegts audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei, daļā valstu esot noteikts aizliegums attiecībā uz konkrētām dzīvnieku sugām vai arī kažokzvēru labturības prasības esot tik striktas un sarežģīti izpildāmas, ka pielīdzināmas aizliegumam, un tādēļ uzņēmējdarbība šajā nozarē faktiski vairs netiekot turpināta. Vairākās valstīs attiecīgi likumprojekti esot sagatavošanas stadijā vai vēl tiekot izskatīti parlamentā. Turklāt esot savākts rekordliels parakstu skaits Eiropas Savienības

pilsoņu iniciatīvas “Eiropa bez kažokādām” atbalstīšanai. Šo jautājumu vērtējot Eiropas Komisija.

Ētiska un cieņpilna attieksme pret dzīvniekiem un no tās izrietošais aizliegums tos audzēt, turēt un nogalināt cietsirdīgos apstākļos vienīgi luksusa preces – kažokādu – ieguves dēļ 21. gadsimtā kļūstot par Eiropas un arī Latvijas sabiedrības vairākuma atzītu vērtību un ētikas priekšrakstu. Mūsdienu sabiedrībā neesot akceptējama cietsirdīga izturēšanās pret dzīvniekiem un to nogalināšana triviālu iemeslu dēļ. Šādas prakses turpināšana apdraudētu sabiedrības vairākuma vērtību – ētiska un cieņpilna attieksme pret dzīvniekiem.

Vairāki apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma aspekti esot saistīti ar šā ierobežojuma leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Proti, ar šo ierobežojumu tiekot aizsargātas citu cilvēku tiesības uz labvēlīgu vidi, novēršot zvēraudzēšanas un dzīvnieku nogalināšanas rezultātā radīto vides piesārņojumu, veicinot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanos, kā arī samazinot siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti un klimata pārmaiņu risku. Vides piesārņojumu it sevišķi izjūtot kažokzvēru audzētavu apkaimju iedzīvotāji. Tāpat esot jāņem vērā, ka Amerikas ūdeles – un Latvijā galvenokārt tieši tās tiekot audzētas kažokādu ieguvei – ir invazīva suga. To audzēšana un turēšana varot novest pie citu dzīvnieku sugu izsīkšanas vai izmiršanas.

Tāpat ar apstrīdētajās normās ietverto ierobežojumu tiekot aizsargātas citu cilvēku tiesības uz veselību, mazinot Slimību profilakses un kontroles centra konstatēto Covid-19 infekcijas izplatību kažokzvēru audzētavās esošo dzīvnieku un strādājošo cilvēku vidū, kā arī citu zoonozu (infekcijas slimības, ar kurām slimo gan cilvēki, gan dzīvnieki) izplatību. Esot konstatēts, ka kažokzvēru audzētavās turēto dzīvnieku populācijā cirkulē SARS-CoV-2 vīruss un notiek tā transmisija no cilvēkiem uz dzīvniekiem un otrādi. Tādējādi varot attīstīties jauni vīrusa paveidi, pret kuriem vakcīnas nav pietiekami efektīvas, un sākties jauni infekcijas uzliesmojumi cilvēku vidū. Tiekot novērsti arī patērētāju un kažokzvēru audzētavu darbinieku veselības apdraudējumi, kas saistīti ar toksisku ķīmikāliju izmantošanu kažokādu apstrādes procesā.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts arī tāpēc, lai aizsargātu sabiedrības labklājību. Proti, apstrīdētās normas veicinot tādas sabiedrības veidošanos, kuras locekļi cieņpilni izturas pret dzīvniekiem. Turpinot cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvniekiem un to nogalināšanu triviālu iemeslu dēļ, tiktu apdraudētas sabiedrībai nozīmīgas vērtības un līdz ar to sabiedrībai tiktu liegts funkcionēt harmoniski.

Saeima uzsver arī sabiedrības labklājības un ilgtspējīgas attīstības principu tiešo saistību. Sabiedrības ilgtspējība nozīmējot labklājības, vides un ekonomikas integrētu un līdzsvarotu attīstību. Sabiedrības labklājības aizsardzība aptverot arī rūpes par apkārtējo vidi un dabu, tātad arī par dzīvniekiem un to dzīves apstākļiem.

Apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums neesot absolūts, jo attiecoties uz visām personām neatkarīgi no to individuālajām pazīmēm. Apstrīdētās normas ierobežojot Pieteikumu iesniedzēju tiesības veikt komercdarbību tikai konkrētā, šaurā nozarē. Tās paredzot arī individuālu apstākļu vērtēšanu, lai nošķirtu dažādus ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu saistītas komercdarbības veidus atkarībā no tās mērķa, un attiecoties tikai uz tādu dzīvnieku audzēšanu un turēšanu, kuras vienīgais vai galvenais mērķis ir kažokādu ieguve.

Pretēji Pieteikumu iesniedzēju norādītajam atbildīgās komisijas sēdēs esot vērtētas, vai cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvniekiem ir iespējams novērst, pastiprinot dzīvnieku labturības prasības. Tomēr esot secināts, ka ar šo līdzekli nav iespējams sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus, it īpaši mērķi principiāli atteikties no dzīvnieku nogalināšanas un novērst cietsirdīgu izturēšanos pret tiem. Videonovērošanas ieviešana arī nebūtu efektīvs līdzeklis, jo kažokzvēru audzētavās turēto dzīvnieku skaits esot pārāk liels.

Pat tad, ja noteiktās kažokzvēru labturības prasības tiktu ievērotas, sprosti, kuros savvaļas dzīvnieki tiek turēti, neatbilstot to dabiskās dzīves apstākļiem. Labturība kažokzvēru audzētavās vispār neesot iespējama. Turklāt labturības prasības pašas par sevi nenozīmējot ētisku un cieņpilnu attieksmi pret dzīvniekiem. Dzīvnieku nogalināšanu un ciešanas varot novērst vienīgi ar apstrīdētajās normās ietverto aizliegumu turpināt dzīvnieku audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu kažokādu ieguvei. Par alternatīvu līdzekli nevarot tikt uzskatīta aizlieguma neesība.

Attiecībā uz Covid-19 izplatības riska novēršanu iespējama alternatīva varētu būt bijusi visu dzīvnieku izkaušana. Apstrīdētajās normās esot paredzēts saudzīgāks regulējums un saprātīgs pārejas periods. Tas fakts, ka Pieteikumu iesniedzēji ir saņēmuši atļauju piesārņojošu darbību veikšanai, jau pats par sevi nozīmējot to, ka tiek radīts vides piesārņojums. Ar apstrīdētajām normām tiek nodrošinātas personu tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, kā arī veicināta klimata pārmaiņu riska mazināšana un labvēlīgas vides saglabāšana nākamajām paaudzēm. Apstrīdētās normas veicinot arī valsts ilgtspējīgu

attīstību, jo ar vides aizsardzību un klimata pārmaiņām saistītie jautājumi esot būtisks ilgtspējības aspekts.

Saeima norāda, ka iepretim ētiska un morāla rakstura apsvērumiem attiecībā uz dzīvniekiem neesot konstatējams nekāds īpašs labums, ko sabiedrībai un valstij dotu kažokādu ieguve un ražošana. Šīs nozares ietekme uz tautsaimniecību neesot liela, tai neesot augstas pievienotās vērtības, un tā neveicinot valsts kopējās tautsaimniecības attīstību. Pasaulē pieprasījums pēc kažokādām mazinoties. Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka esot norādījusi, ka vairs nekreditēsot ar zvēraudzēšanu saistītus projektus, un līdzīgu nostāju paudušas arī citas bankas, piemēram, Nīderlandē un Lielbritānijā. Turklāt mūsdienās esot pieejams ļoti plašs siltu apģērbu ražošanai izmantojamu alternatīvu materiālu klāsts. Bez tam valstīm esot pienākums preventīvi novērst dzīvnieku slimības un nekavējoties ieviest Covid-19 izplatības ierobežošanai nepieciešamos pasākumus.

Ar apstrīdētajām normām tiekot kontrolēta īpašuma izmantošana, liedzot to turpmāk izmantot komercdarbības veikšanai konkrētā nozarē. Pretēji pieteikumos apgalvotajam apstrīdētās normas neparedzot īpašuma piespiedu atsavināšanu, kā arī neliedzot Pieteikumu iesniedzējiem valdīt un lietot tiem piederošo īpašumu.

Tiesiskās palāvības aizsardzības princips neizslēdzot to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Likumprojekts, kas paredzēja aizliegumu audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei, Saeimai esot iesniegts vairāk nekā pēc sešiem gadiem kopš 2015. gada, kad analoga kolektīvā iniciatīva par šāda aizlieguma ieviešanu tika izskatīta un noraidīta. Vajagot ņemt vērā to, ka 2020. gadā situācija būtiski mainījās saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību. Attiecīgajā laika posmā esot pieaugusi arī sabiedrības neapmierinātība ar cietsirdīgu izturēšanos pret kažokzvēriem to audzētavās. Tādējādi Pieteikumu iesniedzējiem jau vajadzējis būt zināmam priekšstatam par to pārstāvētajā nozarē iespējamām sarežģījumiem. Priekšstats par turpmāko notikumu attīstību varējis izrietēt arī no citās Eiropas valstīs noteiktā kažokādu ražošanas aizlieguma. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēji neesot varējuši pamatoti un saprātīgi paļauties uz to, ka tiesiskais regulējums attiecībā uz zvēraudzēšanu Latvijā netiks mainīts.

Saprātīgs pārejas periods un pienācīga kompensācija esot divi alternatīvi mehānismi, kas varot nodrošināt saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu. Likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros esot izraudzījies un noteicis saprātīgu pārejas periodu, lai Pieteikumu iesniedzēji varētu realizēt dzīvniekus kažokādu ieguvei, atpelnīt

savas investīcijas, samazināt potenciālos zaudējumus un sagatavoties uzņēmējdarbības pārorientācijai vai likvidācijai. Likumdevējs esot apzināti izšķīries par optimālo risinājumu un izraudzījies tikai pārejas periodu. Analizējot citu valstu praksi, esot ņemts vērā tas, ka dažādās valstīs kažokādu ražošanas industrijas mērogs un ieguldījums tautsaimniecībā ir ļoti atšķirīgs, kā arī tas, ka kompensācijas izmaksātas tikai tur, kur vispār nav noteikts pārejas periods vai arī tas ir ārkārtīgi īss. Citās Eiropas valstīs, kur tāpat kā Latvijā nolemts nemaksāt kompensācijas, bet paredzēt pārejas periodu, tas esot noteikts piecu līdz 10 gadu robežās. Esot vērtēti arī citu nozaru likumos noteiktie pārejas periodi, piemēram, sakarā ar Rīgā esošo azartspēļu vietu likvidēšanu.

Pēc Saeimas ieskata, piecus gadus ilgā pārejas periodā komersanti varot pilnībā realizēt visus tiem piederošos kažokzvērus. Pieteikumu iesniedzēju viedoklis par nepieciešamību kompensēt katra dzīvnieka vērtību neesot pamatots, jo līdz 2027. gada 31. decembrim iegūto kažokādu apstrāde, eksports un tirdzniecība, tātad arī iespēja gūt peļņu Latvijā nav liegta. Piecu gadu laikā esot iespējams pārorientēt uzņēmējdarbību. Turklāt dzīvnieku audzēšana un turēšana neesot aizliegta tad, ja kažokādu ieguve ir tikai pakārtots, nevis vienīgais vai galvenais saimnieciskās darbības mērķis. Pieci gadi esot pietiekams termiņš arī tam, lai visi kažokzvēru audzētavu darbinieki varētu atrast jaunu darbavietu.

Saeima norāda, ka Eiropas Savienības dalībvalsts pasākumi, kas vērsti uz to, lai ierobežotu vai padarītu mazāk pievilcīgu ar LESD noteikto pamatbrīvību īstenošanu, var būt pieļaujami, ja tie atbilst samērīguma prasībām un ir piemērojami nediskriminējošā veidā. Viens no apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma leģitīmajiem mērķiem esot citu cilvēku veselības aizsardzība. Šis mērķis ietilpstot LESD 52. pantā minēto mērķu lokā. Ierobežojums kalpojot arī citu sabiedrības interešu – dzīvnieku, apkārtējās vides un patērētāju – aizsardzībai.

LESD 8.–13. pantā ietverto pamatmērķu vidū esot arī vides aizsardzība, patērētāju tiesību aizsardzība, dzīvnieku labturība jeb labklājība un cilvēku veselības aizsardzības līmeņa paaugstināšana. Visi šie mērķi atspoguļojot nozīmīgas Eiropas Savienības vērtības. Dzīvnieku, vides un patērētāju tiesību aizsardzība kalpojot LESD 52. pantā tieši neierakstītu, taču Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā atzītu leģitīmu mērķu sasniegšanai.

Likumprojekts esot nosūtīts Eiropas Komisijai, jo paredzējis aizliegt noteikta produkta ražošanu, ievešanu, tirdzniecību vai izmantošanu. Nekādi iebildumi, atzinumi

vai komentāri par likumprojektu neesot saņemti. Šis apstāklis apliecinot apstrīdēto normu saderību ar Eiropas Savienības iekšējo tirgu un atbilstību Eiropas Savienības tiesībām.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

Likumprojekts Saeimā esot skatīts ilgāk nekā gadu. Tas esot apspriests kopumā piecās atbildīgās komisijas sēdēs, kurās piedalījušās un uzklautas ieinteresētās personas un institūciju pārstāvji, kas vēlējās paust savu viedokli. Tāpat esot notikušas diskusijas gan par pārejas perioda ilgumu, gan par kompensāciju izmaksām un ārvalstu praksi attiecībā uz kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aizliegumu. Esot apspriestas arī tiesiskā regulējuma alternatīvas, piemēram, iespēja ieviest videonovērošanu.

Ar apstrīdētajām normām noteiktajam ierobežojumam esot legītīmi mērķi – sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Viens no svarīgākajiem apstrīdēto normu mērķiem esot valsts ilgtspējīga attīstība, respektīvi, sabiedrības labklājības, dzīvnieku un apkārtējās vides aizsardzības, kā arī ekonomikas integrēta un līdzsvarota attīstība ilgtermiņā. Ilgtspējīga attīstība esot nesaraujami saistīta ar sabiedrības labklājību, kā arī līdzsvarotu un atbildīgu apkārtējās vides uzlabošanu, kas ietverot arī cilvēku dzīvei piemērotu apstākļu un sabiedrības labklājības nodrošināšanu. Sabiedrības labklājība neesot iedomājama bez ilgtspējīgas attīstības politikas un tai atbilstošiem likumdevēja pieņemtiem lēmumiem.

Ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma mērķi nevarot aplūkot atrauti no Eiropā un visā pasaulē arvien skaidrāk izteiktās tendences attiecībā uz kažokzvēru audzēšanu un turēšanu. Šobrīd Eiropas Komisijā esot iesniegta Eiropas pilsoņu iniciatīva “Eiropa bez kažokādām” un saņemti 1 502 319 apstiprināti paziņojumi par atbalstu tai. Kažokzvēru audzēšana esot aizliegta 19 Eiropas valstīs, tostarp 14 Eiropas Savienības dalībvalstīs. Citās valstīs stingro labturības likumu vai konkrētu sugu dzīvnieku audzēšanas un turēšanas aizlieguma dēļ esot slēgtas visas kažokzvēru fermas.

Tieslietu ministrija norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums ir vērsts uz to, lai nodrošinātu humānu attieksmi pret dzīvniekiem, kā arī ilgtspējīgu un demokrātisku valsts attīstību. Turklāt Dzīvnieku aizsardzības likuma preambulā esot norādīts, ka cilvēces ētiskais pienākums ir nodrošināt visu sugu dzīvnieku labturību un aizsardzību, jo katrs īpatnis pats par sevi ir vērtība. Cilvēkam esot morāls pienākums

cienīt jebkuru radību, izturēties pret dzīvniekiem ar iejūtīgu sapratni un tos aizsargāt. Nevienam neesot atļauts bez pamatota iemesla nogalināt dzīvnieku, nodarīt tam sāpes, radīt ciešanas vai citādi kaitēt.

Nepastāvot citi, mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt tikpat iedarbīgi un efektīvi. Nebūtu pamatoti par alternatīviem pasākumiem uzskatīt jaunu labturības prasību ieviešanu vai spēkā esošo prasību uzlabošanu. Ar labturības prasību izmaiņām nevarot nedz mazināt iesprostojumā turēto savvaļas dzīvnieku ciešanas, nedz arī novērst to nonāvēšanu, līdz ar to nevarot tikt nodrošināta arī sabiedrības tikumības aizsardzība. Turklāt dzīvnieku ciešanas esot neizbēgams kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aspekts, bez kā šis uzņēmējdarbības veids nebūtu rentabls. Šo atziņu apstiprinot tas, ka labturības prasību paaugstināšanas dēļ, piemēram, Vācijā attiecīgā uzņēmējdarbība jau ir izbeigta.

Komersantiem neesot pamatotu tiesību paļauties uz to, ka jebkādas komercdarbības regulējums laika gaitā, mainoties faktiskajai situācijai, nevarētu tikt grozīts. Lai arī 2015. gadā Saeima pieņēma lēmumu, kas konceptuāli atšķiras no tā, ko nosaka apstrīdētās normas, Pieteikumu iesniedzēji, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, tomēr neesot varējuši paļauties uz to, ka gadu gaitā situācija paliks nemainīga un likumdevējs nekad nepieņems citādu lēmumu. Kaut arī normatīvais regulējums tika grozīts tikai Covid-19 pandēmijas laikā un attiecīgo grozījumu mērķis bija cits, vajagot ņemt vērā kopējās tendences attiecībā uz kažokzvēru audzēšanu un turēšanu gan Latvijā, gan visā Eiropā. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēju paļaušanās uz savas darbības nozares nemainīgumu neesot pamatota.

Tieslietu ministrija apliecina, ka likumdevējs ir vērtējis, cik ilgs pārejas periods būtu nepieciešams, lai pēc iespējas mazinātu apstrīdēto normu negatīvo ietekmi uz Pieteikumu iesniedzējiem, un secinājis: lai varētu atzīt, ka ir nodrošināta tiesiskās palāvības aizsardzības principam atbilstoša un saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu, pietiekams ir piecu gadu pārejas periods.

Apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums liekot šķēršļus tiem citu dalībvalstu uzņēmējiem, kuri veic ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu saistītu uzņēmējdarbību Latvijā. Šis aizliegums varot ierobežot attiecīgo personu uzņēmējdarbības brīvību un varot tikt atzīts par ierobežojumu LESD 49. panta izpratnē.

Tomēr uzņēmējdarbības brīvība neesot absolūta un varot tikt ierobežota LESD 52. pantā noteikto leģitīmo mērķu dēļ, kā arī tādu iemeslu dēļ, kuri gan tiešā veidā LESD

nav norādīti, bet ir atzīti par pamatotiem Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā, proti, tā saucamo vispārējo interešu apsvērumu dēļ. Konkrētajā gadījumā ierobežojums kalpojot vairākiem leģitīmiem mērķiem, kas būtu pamatoti atzīstami par vispārējo interešu apsvērumiem, un tie esot šādi: sabiedrības tikumības aizsardzība, nodrošinot ētisku un cieņpilnu attieksmi pret dzīvniekiem un novēršot cietsirdīgu apiešanos ar kažokzvēriem, kā arī sabiedrības veselības, vides un dzīvnieku aizsardzība.

Kažokzvēru audzēšanas un turēšanas jomā dalībvalstu iestādēm esot piešķirta plaša rīcības brīvība, lai tās noteiktu stingrākas prasības, kas vajadzīgas sabiedrības tikumības, veselības un vides aizsardzībai, un tostarp pat aizliegtu kažokzvēru audzēšanu un turēšanu, ciktāl šāds ierobežojums ir piemērots un samērīgs. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, attiecīgais ierobežojums ir samērīgs.

6. Pieaicinātā persona – Veselības ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

Veselības ministrija, atsaucoties uz Slimību profilakses un kontroles centra sniegto informāciju, norāda, ka tobrīd, kad tā iesniegusi savu viedokli, pasaulē esot ziņots par to, ka kažokzvēru populācijā var izplatīties ne tikai SARS-CoV-2 vīrusa celms, bet arī citas infekcijas slimības, tostarp putnu gripa, kas jau konstatēta Somijā 10 kažokzvēru fermās, kur tiek audzētas un turētas sudrablapsas un ūdeles. Ūdeles esot pret visiem gripas vīrusiem, kā arī pret koronavīrusiem jutīga suga. Šo dzīvnieku populācijās iepriekš esot atklāti cūku, putnu un sezonālās gripas vīrusi. Kopš 2020. gada ūdeļu novietnēs esot konstatēti vairāki SARS-CoV-2 introducēšanas gadījumi.

Ar gripas vīrusu inficētām ūdelēm varot būt tādi klīniski simptomi, kas izraisa nāvi, taču tās varot būt inficētas arī asimptomātiski un tas apgrūtinot savlaicīgu infekcijas izplatības konstatēšanu un kontroles pasākumu veikšanu. Tā kā vīrusi izplatoties dzīvnieku populācijā, esot iespējama to evolūcija, mutācijas un tāda gripas vīrusa veidošanās, pret kuru cilvēku populācijai nav imunitātes un kuram piemīt spēja pāriet no dzīvnieka uz cilvēku, pārvarot sugu barjeru. Pašlaik ūdeļu vai citu kažokzvēru audzēšanas sektorā netiekot veikti gripas vīrusu uzraudzības vai profilakses pasākumi, tādējādi varot palikt nepamanīta vīrusa ievazāšana, kā arī pārvešana no un uz darbiniekiem.

Iepriekš minētās zoonozes – gan Covid-19, gan putnu gripa – apdraudot sabiedrības veselību un varot izraisīt starptautiska mēroga ārkārtas situāciju tad, ja būs

izveidojušies jauni vīrusu celmi ar paaugstinātu klīnisko un epidemioloģisko bīstamību. Kažokzvēru fermās veiktie uzraudzības un kontroles pasākumi ne vienmēr esot pietiekami efektīvi, lai laikus konstatētu vīrusu ievazāšanos un cirkulāciju un veiktu nepieciešamos pasākumus mutāciju novēršanai un darbinieku aizsardzībai pret inficēšanos.

7. Pieaicinātā persona – Zemkopības ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

Likumdevējs, grozot tiesisko regulējumu, esot noteicis atbilstošu periodu pārejai uz jaunu tiesisko regulējumu. Apstrīdētajās normās noteiktais to spēkā stāšanās termiņš – 2028. gada 1. janvāris – esot vērsts uz tiesiskās stabilitātes nodrošināšanu, saglabājot saprātīgu līdzsvaru starp Pieteikumu iesniedzēju tiesiskās palāvēības un sabiedrības interešu aizsardzību.

Pēc Zemkopības ministrijas ieskata, nosakot laika ziņā attālinātu aizliegumu audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei, neesot nepieciešams paredzēt atlīdzinājumu, kas kompensētu šajā nozarē saimniecisko darbību veicošajiem uzņēmumiem radušos zaudējumus. Termiņš, kas pārsniedz piecus gadus kopš apstrīdēto normu pieņemšanas, esot pietiekami ilgs, lai kažokzvēru audzētāji varētu rast tādus risinājumus un īstenot tādus pasākumus, kas pēc iespējas mazinātu vai pat novērstu negatīvās ekonomiskās sekas, kas tiem izriet no aizlieguma audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei. Piecu gadu laikā nozare varot tikt pārorientēta un varot tikt atgūti finanšu resursi, kas ieguldīti vaislas dzīvnieku atražošanā.

Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot uzskatāms par tādu, kas Pieteikumu iesniedzējiem pilnībā aizliegtu turpināt komercdarbību. Kažokādu ieguve esot tikai viens no dzīvnieku audzēšanas un turēšanas mērķiem, turklāt iegūt kažokādas neesot aizliegts tādā gadījumā, ja dzīvnieku turēšanas un audzēšanas pamatmērķis ir, piemēram, pārtikas ieguve. Tāpat personai neesot liegts izvēlēties citu komercdarbības veidu un nodarboties ar to savā nekustamajā īpašumā.

Komerčiālos nolūkos audzēti un turēti lauksaimniecības dzīvnieki tiekot uzskatīti par jutīgām būtnēm tādā nozīmē, ka tie ir spējīgi piedzīvot prieku un ciešanas. Kažokzvēru audzētavās dzīvnieki tiekot turēti stieplu sprostos, un tādējādi nevarot tikt

apmierinātas tādas šo dzīvnieku etoloģiskās vajadzības kā, piemēram, ūdelēm būtiskā iespēja peldēt.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas, lai panāktu līdzsvaru starp dzīvnieku audzēšanu kā ekonomisku darbību un sabiedrības interesēm novērst neētisku un sabiedrības vērtībām neatbilstošu izturēšanos pret dzīvniekiem, kā arī mazināt piesārņojuma problēmas, tostarp zvēraudzētavu tuvumā valdošo nepatīkamo smaku, kas ievērojami traucē, piemēram, tūrisma attīstībai un negatīvi ietekmē vietējo iedzīvotāju investīciju iespējas. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums skarot atsevišķus komersantus, bet ar leģitīmo mērķi aizsargātās tiesības un intereses attiecoties uz daudz plašāku personu loku un labumu no šā ierobežojuma gūstot visa sabiedrība.

Galvenās ar kažokādu ražošanas nozari saistītās problēmas esot ūdens piesārņošana ar slāpekli un fosforu, ekskrementu smaka, nogalināto dzīvnieku ķermeņu radītais bīstamais piesārņojums, palielinātais risks, ka vietējie iedzīvotāji var inficēties ar vīrusu, baktēriju, sēnīšu vai parazītu izraisītām zoonozēm, kā arī ar lielo enerģijas patēriņu un siltumnīcefekta gāzu izdalīšanos saistītais vides piesārņojums. Ne tikai videi, bet arī pašiem kažokādu nēsātājiem kaitīgas esot daudzās kažokādu apstrādē izmantotās ķīmikālijas, tostarp virsmaktīvās vielas, taukvielas, minerālsāļi, šķīdinātāji, skābes, formaldehīds, no akmeņogļu darvas iegūtas vielas, tanīni, biocīdi, fungicīdi, krāsvielas, balinātāji un citas vielas.

Kažokādu ražošanas process esot līdz pat 28 reizēm kaitīgāks videi nekā jebkuru citu tekstilmateriālu ražošanas process, jo piesārņojot gan zemi, gan gaisu, gan ūdeni. Viena kilograma ūdeļu kažokādas saražošana atstājot uz klimatu piecas reizes spēcīgāku ietekmi nekā otra šajā ziņā ietekmīgākā tekstilmateriāla – vilnas – saražošana tādā pašā apjomā. Tas esot saistīts gan ar lielo zvēraudzētavās patērēto barības apjomu, gan amonjaka emisiju no ūdeļu mēsliem.

Zemkopības ministrija norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma leģitīmais mērķis ir novērst neētisku un sabiedrības vērtībām neatbilstošu izturēšanos pret dzīvniekiem. Eiropas Savienībā arvien lielāka uzmanība tiekot pievērsta dzīvnieku aizsardzības un labturības jautājumiem. Dzīvnieku audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei esot aizliegta jau 17 Eiropas Savienības dalībvalstīs, trijās dalībvalstīs noteikts daļējs aizliegums un vēl trijās uzsāktas parlamentāras diskusijas par aizlieguma noteikšanu. Aicinājums Eiropas Savienībā noteikt vienotu kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aizliegumu esot pausts Eiropas pilsoņu iniciatīvā “Eiropa bez kažokādām”.

Tā kā apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma mērķis esot izbeigt dzīvnieku audzēšanu un nogalināšanu kažokādu ieguves dēļ kā neētisku, cietsirdīgu un izzūdošu uzņēmējdarbības veidu, labturības nosacījumu pastiprināšana neesot tikpat iedarbīga kā apstrīdētās normas un neļaujot ierobežojuma leģitīmos mērķus sasniegt tādā pašā kvalitātē, kādā tie tiek sasniegti ar apstrīdētajām normām. Aizliegums audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei esot vienīgais efektīvais līdzeklis, kas ļaujot sasniegt apstrīdēto normu leģitīmo mērķi nepieciešamajā kvalitātē, jo arī stingrāku labturības prasību ieviešana nenovērstu kažokzvēru turpmāku nogalināšanu. Turklāt Covid-19 infekcijas izplatības laikā vienā no kažokzvēru audzētavām konstatēts, ka veiktie drošības pasākumi nav bijuši efektīvi.

Apstrīdētajās normās neesot paredzēta atšķirīga attieksme, kas būtu balstīta uz citas valsts pilsonību vai reģistrāciju citā Eiropas Savienības dalībvalstī vai arī vērsta pret uzņēmumiem, kuru kapitāls ir saistīts ar citās Eiropas Savienības dalībvalstīs dibinātiem uzņēmumiem. Tādējādi nevienam no Pieteikumu iesniedzējiem neesot aizskartas LESD 49. pantā paredzētās tiesības. Šo tiesību aizskārums neesot saskatāms, jo visas prasības esot attiecinātas vienādi uz visiem subjektiem.

Esot jāņem vērā arī tas, ka apstrīdēto normu mērķis atbilst LESD 13. pantā noteiktajai prasībai veltīt pienācīgu uzmanību dzīvnieku kā jutīgu būtnu labturībai. Tā kā šī tiesību norma dod dalībvalstīm iespēju pieņemt papildu noteikumus ar mērķi paplašināt dzīvnieku aizsardzību, dalībvalstis varot izbeigt cietsirdīgu izturēšanos pret kažokzvēriem, kas izpaužas kā to audzēšana un turēšana sprostos un sekojoša nogalināšana vienīgi kažokādu ieguves nolūkā.

8. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – norāda, ka pēdējos gados kažokzvēru audzēšanas nozarē samazinās gan uzņēmumu, gan nodarbināto skaits.

Lauksaimniecības nozarē “citu dzīvnieku audzēšana” 2021. gadā darbojušies 154 uzņēmumi ar kopējo apgrozījumu 20,3 miljoni *euro*. Šajā nozarē nodarbināti 378 strādājošie, kas veidojuši 0,65 procentus no kopējā lauksaimniecībā strādājošo skaita un 0,04 procentus no kopējā Latvijā strādājošo skaita.

Lauksaimniecības dzīvnieku reģistrā reģistrēto kažokzvēru skaits 2023. gadā sasniedzis 229,2 tūkstošus un bijis par gandrīz 75 procentiem mazāks nekā 2013. gadā. Pēdējos gados caurmērā 99 procenti no visiem kažokzvēriem bijušas ūdeles. Reģistrēto

kažokzvēru audzētavu (saimniecību) skaits 2023. gadā sasniedzis 31 un bijis par 33 procentiem mazāks nekā 2013. gadā.

Ar kažokzvēru audzēšanu esot saistītas atsevišķas nelielas apstrādes rūpniecības nozares, tādas kā kažokādas izstrādājumu ražošana un ādu miecēšana un apstrāde, kažokādu apstrāde un krāsošana. Abās minētajās nozarēs kopumā 2021. gadā darbojušies 17 uzņēmumi ar kopējo apgrozījumu aptuveni 140 tūkstoši *euro*, un tajos bijuši nodarbināti 22 strādājošie. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem šo nozaru īpatsvars Latvijas apstrādes rūpniecībā kopumā veidojis 0,001 procentu pēc apgrozījuma un 0,02 procentus pēc nodarbināto skaita.

Nemot vērā ar kažokzvēru audzēšanu tieši un pakārtoti saistīto nozaru uzņēmumu darbības rādītājus par pēdējiem trim gadiem, Ekonomikas ministrija uzskata, ka kažokzvēru audzēšanas nozares piensums Latvijas ekonomikai ir ļoti mazs. Tas nozīmējot to, ka līdz šim pieņemtie lēmumi par nozares darbības ierobežošanu un normatīvajos aktos ieviestās izmaiņas faktiski neietekmē kopējo ekonomikas attīstību.

9. Pieaicinātā persona – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija – norāda, ka dzīvnieku nogalināšana kažokādu ieguvei un dzīvniekiem sagādātās ciešanas neatbilst mūsdienu sabiedrības prasībām un nav savienojamas ar ētikas normām. Vairāk nekā puse jeb 63 procenti Latvijas iedzīvotāju neatbalstot dzīvnieku audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguvei – to apliecinot 2021. gada vasarā sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS veiktās aptaujas rezultāti. Kažokādu industrija un zvēraudzēšana esot pilnībā vai daļēji aizliegta jau 16 Eiropas valstīs. Dažu gadu laikā zvēraudzēšanas aizliegumam pievienojušās Igaunija, Francija, Čehija, Norvēģija, Beļģija, Luksemburga un Slovākija. Aktīva sabiedriskā diskusija par zvēraudzēšanas aizliegumu risinoties Lietuvā, Polijā, Bulgārijā, Īrijā un citās valstīs.

Turklāt esot jāņem vērā tas, ka kažokādu ieguvei tiek audzēti Latvijas labai neraksturīgi savvaļas sugu dzīvnieki, galvenokārt Amerikas ūdele, kas Latvijā ir invazīva suga. Šī suga Latvijas teritorijā neesot mērķtiecīgi introducēta, un tās populācija savvaļā esot veidojusies no īpatņiem, kas izbēguši no kažokzvēru audzētavām. Amerikas ūdeles esot suga, kuras dēļ Latvijā izzūdot Eiropas ūdeles un kura līdztekus ar citu invazīvo sugu – jenotsuni – atstājusi būtisku negatīvu ietekmi uz Latvijas ornitofaunu, īpaši uz zemes ligzdojošo putnu sugām. Amerikas ūdele kaitējot bioloģiskajai daudzveidībai, nogalinot

savvaļas putnus, postot to ligzdas un nogalinot mazulus. Invazīvas svešzemju sugas varot radīt arī būtiski kaitīgu ietekmi uz cilvēka veselību un ekonomiku.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija norāda, ka Eiropas Komisija 2021. gada 30. jūnijā paudusi apņemšanos līdz 2027. gadam pilnībā aizliegt lauksaimniecības dzīvnieku turēšanu sprostos. Plānotais aizliegums ik gadu varētu skart vairāk nekā 300 miljonus dējējvistu, sivēnmāšu, teļu, trušu, zosu un citu lauksaimniecības dzīvnieku. Līdz ar to attiecīgais regulējums varētu būt vēl plašāks un tikt attiecināts ne tikai uz kažokzvēru audzēšanu.

10. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka ar apstrīdētajām normām noteiktais Pieteikumu iesniedzēju tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams un samērīgs.

Apstrīdētās normas neaizliedzot saimnieciskās darbības īstenošanu attiecīgajā jomā tad, ja kažokzvēru audzēšanas un turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks nav kažokādu ieguve. Tātad pirms apstrīdēto normu pieņemšanas esot izvērtēti individuālie apstākļi un iespējamie izņēmuma gadījumi, kad saimnieciskā darbība attiecīgajā jomā varētu tikt turpināta. Līdz ar to neesot pamata atzīt, ka apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums būtu absolūts.

Atbildīga un humāna izturēšanās pret dzīvniekiem esot ietverta vides aizsardzības un ilgtspējības principā kā aizsargājama vispārcilvēciska vērtība. Saeimas norādītie apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma mērķi esot leģitīmi. Primārs un īpaši svarīgs ar apstrīdētajās normās ietvērto ierobežojumu sasniedzamais mērķis esot kažokzvēru dzīvības aizsardzība tajos gadījumos, kad dzīvnieki tiek audzēti un turēti tikai un vienīgi kažokādu ieguves dēļ. Šis mērķis mūsdienu sabiedrībā un apstākļos, kad ar tehnoloģiju palīdzību var tikt ražoti praktiskajā ziņā atbilstoši virsapģērbi, esot saskanīgs ar konstitucionālajām vērtībām – vispārcilvēcību, ilgtspējību, tikumību un sabiedrības labklājību. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma leģitīmie mērķi esot sabiedrības labklājības un tikumības aizsardzība.

Apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums esot piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai un vienīgais veids, kādā šos leģitīmos mērķus var sasniegt. Proti, neesot alternatīvu līdzekļu, ar kuriem varētu nodrošināt kažokzvēru tiesības uz dzīvību.

Likumdevējs esot izšķīries par noteiktu pārejas periodu kā mehānismu, kas kompensēs apstrīdētajās normās ietvērto tiesību uz īpašumu ierobežojumu un tiesiskās

paļāvības aizskārumu. Atbildīgā komisija gan būtu varējusi noskaidrot katras no kopumā astoņām kažokzvēru audzētavām viedokli un iegūt vismaz aptuvenu ekonomisko zaudējumu aprēķinu, kā arī apzināt dažādus viedokļus par vēlamā saudzīga pārejas perioda termiņu. Tomēr nozares pārstāvju uzklausīšana atbildīgās komisijas sēdē un tās rakstveida viedokļa vērtēšana atbilstot procesuālās efektivitātes principam komisiju darba sēžu organizēšanā.

Tas, ka trūkst tīri matemātisku un ekonomisku aprēķinu par uzņēmēju zaudējumiem un iespējām atgūt investīcijas apstrīdētajās normās noteiktajā periodā, gan radot bažas par piecu gadu pārejas perioda atbilstību. Taču atzīmējams, ka arī nozares pārstāvji nav pamatojuši savas iebildes ar ekonomiskiem aprēķiniem, kas pierādītu to, ka pieci gadi ir pārāk īss laiks, lai kažokzvēru audzētava varētu izbeigt vai pārorientēt savu uzņēmējdarbību vispār bez zaudējumiem vai bez komercdarbības riskiem atbilstošiem zaudējumiem. Šādu zaudējumu aprēķinu neesot snieguši arī Pieteikumu iesniedzēji. Tā kā nav tiešu pierādījumu tam, ka pieci gadi ir absolūti nepietiekams pārejas periods, tiesībsargs nevarot piekrist Pieteikumu iesniedzēju apgalvojumam, ka šis periods nav samērīgs.

11. Pieaicinātā persona – Valsts vides dienests – norāda, ka kažokzvēru audzētavas tiek klasificētas kā C kategorijas piesārņojošas darbības veicējas. Saskaņā ar likuma “Par piesārņojumu” 19. panta pirmo daļu un 23. pantu C kategorijas piesārņojošas darbības esot vismazāk bīstamās no visām valsts uzraudzītajām darbībām, tomēr tās esot reģistrējamas Valsts vides dienestā un veicamas, ievērojot vides aizsardzības normatīvos aktus.

Galvenie kažokzvēru audzētavu radītie vides riski esot saistīti ar kūtsmēslu un ražošanas notekūdeņu apsaimniekošanu. Kažokzvēru audzētavās vajagot būt nodrošinātai kūtsmēslu savākšanai un uzglabāšanai uz ūdensnecaurīdīga seguma, lai nepieļautu šķidrmēslu un vircas iesūkšanos gruntī, gruntsūdeņos un tiešu noteci virszemes ūdeņos. Savukārt ražošanas notekūdeņi, kas parasti satur novietņu tīrīšanā izmantotās ķīmiskās vielas un barības vielu paliekas, esot attīrāmi vai uzkrājami un vēlāk nogādājami cita operatora uzturētās notekūdeņu attīrīšanas iekārtās.

Kūtsmēslu un vircas vai neattīrītu notekūdeņu nokļūšana virszemes ūdeņos esot ļoti bīstama, jo pasliktinot ūdens ekoloģisko kvalitāti, samazinot dzīvajiem organismiem nepieciešamo skābekļa daudzumu, novedot pie ūdensobjektu aizaugšanas, pastiprinātas

nogulumu veidošanās, potenciāli toksisko zilaļģu masveida savairošanās, kā arī padarot ūdensobjektus nelietojamus ne lopu dzirdināšanai, ne rekreācijai. Kūtsmēslu apsaimniekošana un kažokzvēru audzēšana varot būt saistīta arī ar traucējošām smakām, kurām ir lokāla ietekme uz blakus esošajiem īpašumiem.

Kažokzvēru audzēšanas ietekme uz vidi esot līdzīga citu dzīvnieku novietņu radītajai ietekmei. Specifisks ar kažokzvēru audzētavām saistītais risks esot tas, ka savvaļā var izklūt Latvijas dabai neraksturīgu dzīvnieku sugu īpatņi. Invazīvo svešzemju sugu radītais bioloģiskās daudzveidības apdraudējums varot izpausties dažādi, tostarp kā konkurence par resursiem, slimību pārnēsāšana, vietējo sugu izspiešana un to populāciju samazināšanās.

12. Pieaicinātā persona – biedrība “Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera” (turpmāk – LTRK) – norāda, ka lēmumam liegt komercdarbību atsevišķā nozarē jābūt izsvērtam un pamatotam. Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, neesot pietiekami izanalizējis to paredzamo ietekmi uz tautsaimniecību, tostarp uz kažokzvēru audzētavu darbinieku iespējām atrast jaunu darbavietu un komersantu iespējām, mainot savu saimnieciskās darbības veidu, atrast tam piemērotus darbiniekus.

Likumprojekta izstrādes gaitā neesot notikušas konsultācijas ar visām iesaistītajām pusēm, proti, likumprojekta izstrādātāji neesot konsultējušies ar nozari pārstāvošajām organizācijām un uzņēmumiem, un normatīvo aktu grozījumu izstrādes procesā neesot iesaistītas visas ieinteresētās puses. Turklāt citas Eiropas Savienības dalībvalstis, nosakot komercdarbības aizliegumu, esot paredzējušas plašus kompensācijas mehānismus zaudēto ienākumu un ar uzņēmējdarbības izbeigšanu saistīto zaudējumu segšanai.

13. Pieaicinātā persona – biedrība “Latvijas Zvēraudzētāju asociācija” (turpmāk – asociācija) – norāda, ka atbildīgā komisija pirms apstrīdēto normu pieņemšanas neesot to lūgusi komentēt jebkādus apstākļus vai sniegt atbildes vai informāciju uz specifiskiem jautājumiem saistībā ar plānoto regulējumu. Asociācija pēc savas iniciatīvas esot informējusi atbildīgo komisiju par kažokzvēru audzēšanas nozari un tās eksporta un citiem finanšu datiem, ietekmi uz Latvijas ekonomiku un sabiedrības labklājību. Par asociācijas sniegto informāciju atbildīgās komisijas sēdēs neesot notikušas nekādas diskusijas un deputāti neesot uzdevuši nekādus jautājumus. Tāpat

asociācija atbildīgajai komisijai iesniegusi arī apkopojumu par kažokzvēru audzēšanas aizliegšanas praksi citās Eiropas Savienības dalībvalstīs.

Likumdevējs esot kļūdījies, sverot dzīvnieku aizsardzības intereses un tiesības un uzņēmējdarbības brīvību LESD 13. un 49. panta un Hartas 16. un 17. panta izpratnē. Citās valstīs, kur ar kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozares nākotni saistītie jautājumi ir aktuāli, likumdevējs esot nonācis pie tāda risinājuma, kas būtiski atšķīroties no apstrīdētajām normām. Proti, citās valstīs, kur noteikts piecus gadus ilgs vai vēl īsāks pārejas periods, esot ieviesti plaši kompensācijas mehānismi.

Savukārt Slovēnijas, Igaunijas un Slovākijas regulējums Latvijas situācijai nevarot tikt piemērots, jo šajās valstīs kažokzvēru audzēšana un turēšana nebūtu uzskatāma par lauksaimniecības nozari un faktiskā situācija aizlieguma noteikšanas brīdī bijusi pavisam citāda nekā Latvijā. Minētajās valstīs ūdeļu audzētavas jau bijušas tukšas vai aizvērtas vai vispār bijusi tikai viena ūdeļu audzētava.

Apstrīdētās normas nenodrošinot taisnīgu līdzsvaru starp LESD 49. pantā ietverto uzņēmējdarbības brīvību un 13. pantā ietverto dalībvalstu pienākumu aizsargāt dzīvnieku labturības intereses, jo ar šīm normām esot pilnībā izslēgta LESD 49. pantā ietverto brīvību būtība. Kažokzvēru audzētāju kā nozares intereses tad, ja kažokzvēru audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei vairs netiek turpināta, varot tikt ievērotas tikai tur, kur noteikts ilgāks, t. i., par pieciem gadiem ilgāks aizlieguma spēkā stāšanās periods vai arī noteikts piecu gadu pārejas periods, bet vienlaikus arī atbilstīga kompensācija.

14. Pieaicinātā persona – biedrība “Dzīvnieku brīvība” – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajai un trešajai daļai, kā arī LESD 49. pantam.

20. gadsimtā dzīvnieku aizsardzība esot tik ļoti iesakņojusies sabiedrības uzskatos un uzvedībā, ka sabiedrības tikumība bez tās vairs neesot iedomājama. Cilvēces ētiskais pienākums esot nodrošināt visu sugu dzīvnieku labturību un aizsardzību, jo katrs īpatnis pats par sevi esot vērtība. Cilvēkam esot morāls pienākums cienīt jebkuru radību, izturēties pret dzīvniekiem ar iejūtīgu sapratni un tos aizsargāt. Nevienam neesot atļauts bez pamatota iemesla nogalināt dzīvnieku, nodarīt tam sāpes, sagādāt ciešanas vai citādi kaitēt.

Aizliegums audzēt un turēt dzīvniekus kažokādu ieguvei esot pamatots ar apsvērumu, ka zvēraudzēšana ir neētiska, cietsirdīga un pretrunā ar sabiedrības vērtībām.

Pretrunā ar sabiedrības vairākuma vērtībām tā nonākot tādējādi, ka apvienojot cietsirdību pret dzīvniekiem ar triviālu iemeslu, kura dēļ tie tiek pakļauti ciešanām. Mūsdienās esot pieejamas daudzas funkcionālas un estētiskas kažokādu alternatīvas.

Savvaļas dzīvnieku vajadzības kažokzvēru audzētavās nevarot tikt apmierinātas. Sprostu sistēmas šaurība un monotonums esot smaga dzīvnieku labturības problēma. Kažokzvēru audzētavās ūdeles visu savu mūžu pavadot stiepļu sprostos, kuru standarta izmērs esot 90 x 30 x 45 centimetri. Dabā ūdeles esot savrupi, teritoriāli dzīvnieki, turpretī kažokzvēru audzētavās tās spiestas dzīvot ļoti tuvu cita pie citas un nespējot izvairīties no sociāliem kontaktiem. Sprostos ūdelēm neesot iespēju uzvesties dabiski – skriet, peldēt vai medīt. Savukārt lapsas sprostos tiekot turētas pa vienai, tādējādi liedzot tām dabisko sociālo uzvedību. Lapsām esot liegta iespēja skriet, rakt, rotaļāties un pēīt. Tās tiekot turētas 0,8–1,2 kvadrātmetrus lielos stiepļu sprostos. Gan lapsas, gan ūdeles pastāvīgi cietīšot no kanibālisma, pašsakropļošanās, savstarpējas plēšanās un stereotipiskas uzvedības dēļ, kamēr vien tiks turētas mazos, slikti iekārtotos sprostos ar stiepļu grīdu.

Arī veids, kādā ūdeles tiek nogalinātas kažokādu ieguves dēļ, esot cietsirdīgs. Vajagot ņemt vērā to, ka ūdeles spēj ilgstoši aizturēt elpu un palikt pie apziņas pat tad, kad tiek smacētas. Dažkārt pēc neveiksmīgiem nosmacēšanas mēģinājumiem kažokzvēru audzētāji ūdeles gluži vienkārši nositot.

2015. gadā Saeima nolēmusi neatbalstīt pilsoņu iniciatīvu, kas aicināja aizliegt dzīvnieku audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguvei, taču šā jautājuma nonākšana likumdevēja redzeslokā jau pati par sevi esot bijusi signāls tam, ka Latvijas sabiedrībā kažokzvēru audzēšana tiek atzīta par ētiski problemātisku jomu. Turpmākajos gados dzīvnieku aizsardzība pakāpeniski attīstījusies un guvusi aizvien lielāku sabiedrības atbalstu. Tā, piemēram, 2017. gada vidū Latvijā tikusi aizliegta savvaļas sugu dzīvnieku izmantošana cirkā un atrakcijās.

Līdz likumprojekta iesniegšanai Saeimā petīciju zvēraudzēšanas aizlieguma atbalstam parakstījuši vairāk nekā 40 000 cilvēku. 2018. gadā zvēraudzēšanas aizlieguma piekritēju gājiens pulcējis aptuveni 800 cilvēku. Par zvēraudzēšanas aizliegumu kopīgā video 2022. gadā iestājušies sabiedrībā pazīstami cilvēki. Piecdesmit divas dažādu jomu nevalstiskās organizācijas ar atklātu vēstuli vērsušās pie Saeimas, aicinot aizliegt zvēraudzēšanu Latvijā.

Sociālajās aptaujās lapsu, ūdeļu un šinšillu audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu kažokādu ieguvei atbalstot aizvien sarūkošs sabiedrības mazākums. Turklāt Latvijas sabiedrība visas Eiropas Savienības līmenī esot visaktīvāk iestājusies par kažokzvēru audzēšanas un turēšanas un kažokādu tirdzniecības aizliegumu. Eiropas pilsoņu iniciatīvu “Eiropa bez kažokādām” parakstījuši 64 162 Latvijas pilsoņi jeb vairāk par 3,5 procentiem no visiem Eiropas Savienības pilsoņiem. Latvijas sabiedrības līdzdalība šāda veida iniciatīvās gan pašu mājās, gan uz citu Eiropas Savienības valstu fona esot izcila.

Iepriekš minētais pierādot to, ka kažokzvēru audzēšana un turēšana ir pretrunā ar Latvijas sabiedrības ētiskajām vērtībām. Dzīvnieku labturība esot leģitīms mērķis sabiedrības morāli apdraudošas prakses ierobežošanai.

Kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aizliegums nodrošinot arī sabiedrības tiesības uz veselības aizsardzību un tiesības uz dzīvi labvēlīgā vidē. Kažokzvēru audzētavas esot potenciāli zoonožu perēkļi. Tieši tās īpaši smagi skārusi Covid-19 pandēmija. Arī zinātnieki pauduši viedokli, ka tieši ūdeļu fermas drīzāk nekā citu sugu dzīvnieku fermas var kļūt par turpmāk iespējamu slimību uzliesmojumu un pandēmiju attīstības riska avotu.

Kažokzvēru audzēšana un turēšana nelabvēlīgi ietekmējot bioloģisko daudzveidību, vides kvalitāti un klimatu. Latvijā esot daudz liecību par to, ka no kažokzvēru audzētavām izbēgušas ūdeles nogalina mājdzīvniekus, ūdensputņus un citu sugu dzīvniekus. Ar kažokādu industriju nesaraujami saistītā atkritumu uzglabāšana un apstrāde bieži radot būtisku ūdens piesārņojumu. Nitrāti, fosfāti un citas vielas videi un veselībai bīstamas ķīmiskās vielas iesūcoties zemē, ar lietot ūdeni tiekot ieskalotas gruntsūdeņos un tādējādi piesārņojot ūdenskrātuves. Šīs ķīmiskās vielas piesārņojot ne tikai ūdeņus, bet arī augsni un gaisu, tādēļ kažokzvēru audzētavu tuvumā dzīvojošajiem cilvēkiem nākoties samierināties ar pastāvīgu kodīgu smaku. Kažokādu ražošana esot divas līdz 28 reizes kaitīgāka videi nekā citu tekstilmateriālu izstrāde. Piemēram, viena kilograma ūdeļu kažokādas saražošanai esot piecas reizes lielāka ietekme uz klimatu nekā otra šajā ziņā ietekmīgākā tekstilmateriāla – vilnas – saražošanai tādā pašā apjomā.

Ar apstrīdētajām normām noteiktajam aizliegumam neesot bijis mērķa arī turpmāk atļaut dzīvnieku audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu, bet pastiprināt to labturības prasības. Gluži pretēji – šā aizlieguma mērķis bijis izbeigt dzīvnieku izmantošanas veidu, kas neatbilst sabiedrības ētiskajām vērtībām un pakļauj dzīvniekus ciešanām triviālu mērķu vārdā. Turklāt būtiski kažokzvēru labturības pilnveidojumi esot faktiski

neiespējami vai vismaz nerentabli, jo labturības problēmu pamatā esot savvaļas sugu dzīvnieku turēšana sprostos, kur tie nevar apmierināt savas fizioloģiskās un etoloģiskās vajadzības. Valstīs, kur kažokzvēru audzētājiem ir noteikts pienākums nodrošināt dzīvnieku fizioloģiskajām un uzvedības vajadzībām atbilstošus apstākļus, tie lielākoties jau izbeiguši šo saimniecisko darbību, jo attiecīgo prasību izpilde to padarot nerentablu. Tātad jēgpilnas labturības prasību pastiprināšanas ietekme uz nozari faktiski neatšķiroties no aizlieguma ietekmes.

Dzīvnieku labturību nevarētu uzlabot arī ar tādu līdzekli kā videonovērošana, jo tas nenasniegtu apstrīdētajās normās ietvertā aizlieguma leģitīmos mērķus. Tāpat neesot pārliecības par attiecīgās uzraudzības efektivitāti un to, vai katrā pārkāpuma gadījumā tiks piemērots atbilstošs sods.

Latvija esot kļuvusi par divdesmito Eiropas valsti, kur kažokzvēru audzēšana un turēšana ir aizliegta. Dažās valstīs šāds aizliegums esot noteikts uzreiz vai arī paredzot ļoti īsu pārejas termiņu un izmaksājot kažokzvēru audzētājiem kompensācijas. Citās valstīs par kompensācijas mehānismu esot uzskatīts pārejas periods. Vēl dažas valstis izvēlējušās gan pārejas perioda noteikšanu, gan kompensāciju izmaksu. Dažās valstīs aizlieguma noteikšanas brīdī kažokzvēru audzētavas faktiski jau bijušas tukšas, taču daudzās citās vēl turpinājušas darbību.

Kažokzvēru audzētāju pamattiesību ierobežojums esot ņemts vērā un tiem esot noteikts piecus gadus ilgs pārejas periods, kurā tie varot pārorientēt savu biznesu un iegūt papildu līdzekļus citu biznesa ieceru īstenošanai. Šāds pārejas periods esot uzskatāms par saudzējošu līdzekli.

Secinājumu daļa

15. Pieteikumu iesniedzēji lūdz Satversmes tiesu vērtēt vairāku tiesību normu atbilstību vairākām Satversmes normām. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* lūdzis vērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī LESD 49. pantam.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības vērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu*).

15.1. Ar Likuma 2. pantu noteikts, ka lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana ir aizliegta, ja audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve. Savukārt saskaņā ar Likuma 3. pantu šis aizliegums stājas spēkā 2028. gada 1. janvārī.

Secināms, ka apstrīdētās normas ir savstarpēji cieši saistītas. Proti, tās kopsakarā veido vienotu tiesisko regulējumu, atbilstoši kuram no 2028. gada 1. janvāra lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana ir aizliegta, ja audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir vērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstība augstāka juridiska spēka normām.

15.2. Tā kā tiek apstrīdēta tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām un LESD 49. pantam, Satversmes tiesai jānosaka arī tas, kādā secībā šī atbilstība vērtējama.

15.2.1. Pieteikumu iesniedzēji ir norādījuši, ka apstrīdētās normas nesamērīgi ierobežojot kažokzvēru audzētāju tiesības uz īpašumu, kas nostiprinātas Satversmes 105. pantā, kā arī pārkāpjot Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās palāvības aizsardzības principu. Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par iespējamo tiesiskās palāvības aizsardzības principa pārkāpumu ir saistīti ar to norādītajiem argumentiem par Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojumu. Proti, Pieteikumu iesniedzēji esot saprātīgi un pamatoti paļāvušies uz to, ka nozare, kurā tie darbojas, netiks aizliegta.

Satversmes tiesas praksē ir atzīts: ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās palāvības aizsardzības principam, gan arī Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 12. punktu*).

Nemot vērā minēto un vērtējot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesa pārbaudīs arī to, vai ir ievērots Satversmes 1. pantā ietvertais tiesiskās palāvības aizsardzības princips.

15.2.2. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* uzskata, ka apstrīdētās normas tam ierobežojot arī LESD 49. pantā ietvertās tiesības veikt uzņēmējdarbību citā Eiropas Savienības dalībvalstī, proti, Latvijā. Tāpat apstrīdētās normas ierobežojot tā tiesības uz Eiropas Savienības tiesībām atbilstošu kompensāciju par tiesību uz īpašumu aizskārumu.

Konkretizējot Satversmē ietverto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Eiropas Savienības tiesību akti, ciktāl tie stiprina Latviju kā demokrātisku tiesisku valsti un aizsargā pamattiesības, kā tas izriet no Satversmes 68. panta otrās daļas, kas prasa nodrošināt Latvijas tiesību sistēmas harmoniju ar Eiropas Savienības tiesībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 27.2. punktu*). Tādējādi tas, vai konkrētajā gadījumā atsevišķi izvērtējama apstrīdēto normu atbilstība LESD 49. pantam, ir atkarīgs no attiecīgās Eiropas Savienības tiesību normas un pieteikumos norādīto Satversmes normu konkretizācijas.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 1. pantu. Savukārt tas, kādā veidā vērtējama apstrīdēto normu atbilstība LESD 49. pantam, noskaidrojams pēc tam, kad tiks konkretizēts Satversmes 105. panta un attiecīgās Eiropas Savienības tiesību normas saturs.

16. Saskaņā ar Satversmes 105. panta pirmo teikumu ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Šā panta trešais teikums nosaka: “Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu.”

Ar “tiesībām uz īpašumu” Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbības veikšanu, var ietilpt Satversmes 105. panta tvērumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.1. punktu un 2018. gada 23. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-20-0103 16.1. punktu*).

Satversmes tiesa uzsvērusi: lai šādas ekonomiskās intereses tiktu atzītas par tiesību uz īpašumu objektu, tām jābūt saistītām ar konkrēta veida komercdarbību, kuru persona līdz šim veikusi (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 12. punktu*). Citiem vārdiem, tiesību uz īpašumu ierobežojumam jāizpaužas tādējādi, ka tiek negatīvi ietekmētas kādas tiesības, kas komersantam jau reiz bijušas noteiktas. Tas nozīmē, ka Satversmes 105. pants aizsargā tiesības nodarboties ar jau uzsāktu komercdarbību. Valsts iejaukšanās komercdarbības veikšanā ierobežo tiesības uz īpašumu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 26. un 27. 2. punktu*).

Tādējādi tiesības nodarboties ar jau uzsāktu komercdarbību ietilpst Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertā tiesību uz īpašumu tvērumā.

16.1. Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka citstarp LESD 49. pants nosaka Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņu brīvību veikt uzņēmējdarbību un tādējādi aizsargā Eiropas Savienības dalībvalstu iedzīvotājus un juridiskās personas, kas vēlas īstenot savu ekonomisko aktivitāti citā dalībvalstī (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 1986. gada 28. janvāra sprieduma lietā C-270/83 "Komisija pret Franciju" 14. punktu*; sk. arī: *Kellerbauer M., Klamert M., Tomkin J. (Eds.) The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights. The Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2019, p. 658*).

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 1. punktu Eiropas Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti Hartā. Tai ir tāds pats spēks kā Līgumam par Eiropas Savienību un LESD. Hartas 16. pants paredz darījumdarbības brīvību, kas aizsargā brīvību veikt ekonomisku vai komerciālu darbību (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 30. jūnija sprieduma lietā C-134/16 "Lidl" 28. punktu*).

Hartas 16. pants ir saistīts ar LESD 49. pantā paredzēto uzņēmējdarbības brīvību. Ja valsts tiesiskais regulējums rada uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumu LESD 49. panta izpratnē, tad ar to tiek radīts arī Hartas 16. pantā iedibinātās darījumdarbības brīvības ierobežojums (sal. sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 20. decembra sprieduma lietā C-322/16 "Global Starnet" 50. punktu*, *2019. gada 8. maija sprieduma lietā C-230/18 "PI" 65. punktu* un *2022. gada 7. septembra sprieduma lietā C-391/20 "Čilevičs u. c." 56. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka no saistībām, ko Latvija uzņēmusies līdz ar dalību Eiropas Savienībā, izriet, ka Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības ir konkretizējamas kopsakarā ar Hartas 16. pantā ietvertā darījumdarbības brīvību un LESD 49. pantā ietvertā uzņēmējdarbības brīvību (sk. *Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 27.2. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesa vērtējumu par apstrīdēto normu atbilstību LESD 49. pantam sniegs, vērtējot šo normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 1. pantā ietvertā tiesiskās palāvības aizsardzības principu.

16.2. Darījumdarbības brīvības mērķis ir nodrošināt, ka ikvienam Eiropas Savienības pilsonim ir tiesības veikt uzņēmējdarbību bez diskriminācijas vai nesamērīgiem ierobežojumiem (sk.: *European Union Agency for Fundamental Rights*.

Freedom to conduct business: exploring the dimensions of a fundamental rights, p. 21. Pieejams: fra.europa.eu). Saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas pastāvīgo judikatūru par brīvības veikt uzņēmējdarbību ierobežojumu ir jāuzskata visi pasākumi, kas aizliedz, traucē vai padara mazāk pievilcīgu šīs brīvības izmantošanu (sk. Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 7. septembra sprieduma lietā C-391/20 “Cilevičs u. c.” 61. punktu).

No lietas materiāliem izriet, ka sabiedrība ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” kopš 2008. gada Latvijā tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles – kažokādu ieguvei. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” vienīgais dalībnieks un kopš 2010. gada ar minētās sabiedrības starpniecību Latvijā tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles – kažokādu ieguvei. SIA “GAUJA AB” Latvijā kopš 1996. gada tur un audzē lauksaimniecības dzīvniekus – ūdeles un lapsas – kažokādu ieguvei.

Tātad kažokzvēru audzēšana un turēšana ietilpst Pieteikumu iesniedzēju komercdarbībā, kuru tie veic joprojām. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* šo komercdarbību veic ar Latvijā dibināta meitas uzņēmuma starpniecību. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēju ekonomiskās intereses, kas saistītas ar noteikta veida komercdarbību, ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

Apstrīdētās normas noteic, ka ūdeļu un lapsu audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei Latvijā tiks aizliegta no 2028. gada 1. janvāra. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka jau šobrīd esot jāveic noteiktas darbības, lai sagatavotos brīdim, kad aizliegums audzēt un turēt lapsas un ūdeles kažokādu ieguvei stāsies spēkā. Tādējādi apstrīdētās normas ietekmē Pieteikumu iesniedzēju tiesības turpināt noteikta veida komercdarbību. Turklāt attiecībā uz Nīderlandē reģistrēto komersantu *Van Ansem Participaties B. V.* secināms, ka apstrīdētās normas ierobežo tā tiesības nodarboties ar komercdarbību Latvijā LESD 49. panta izpratnē, jo pēc apstrīdēto normu spēkā stāšanās tas vairs nevarēs Latvijā izmantot uzņēmējdarbības brīvību ar sabiedrības ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” starpniecību.

Līdz ar to apstrīdētās normas Pieteikumu iesniedzējiem ierobežo Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu un Nīderlandē reģistrētajam komersantam *Van Ansem Participaties B. V.* arī LESD 49. pantā ietverto uzņēmējdarbības brīvību.

17. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums veikt noteikta veida komercdarbību ir absolūts. Proti, apstrīdēto normu dēļ tiekot aizliegta lauksaimniecības dzīvnieku audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei. Šāds aizliegums attiecoties uz ikvienu personu, kas veic šāda veida komercdarbību, un nepieļaujot izņēmumus.

Saeima šādam uzskatam nepiekrīt un norāda, ka aizliegums audzēt un turēt lauksaimniecības dzīvniekus, ja šīs audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, liedz izlietot tiesības uz īpašumu visām personām neatkarīgi no to individuālajām pazīmēm. Tas neesot vērsts uz kādu konkrētu personu grupu, jo vienlaikus ar to nepastāvot iespēja, ka citas personas ārpus šīs grupas drīkstētu attiecīgā veida komercdarbību īstenot. Apstrīdētās normas arī neaizliedzot Pieteikumu iesniedzējiem vispār veikt komercdarbību Latvijā.

Vērtējot, vai apstrīdētajā normā ir ietverts absolūts personas pamattiesību ierobežojums, ir jāņem vērā, pirmkārt, vai tas attiecas vai neattiecas uz visām pie noteiktas grupas piederošām personām, proti, vai tas paredz individuālu katra konkrētā gadījuma vērtējumu un tādējādi pieļauj izņēmumus, un, otrkārt, vai tas ir noteikts uz zināmu laiku vai uz mūžu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 28. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-29-01 23. punktu*).

Satversmes tiesas judikatūrā par absolūtiem aizliegumiem atzīti tādi personas pamattiesību ierobežojumi, kas bijuši saistīti ar pašas personas pagātnē veiktu rīcību, kuras dēļ šai personai iestājušās nelabvēlīgas sekas visa mūža garumā. Attiecībā uz šādiem ierobežojumiem likumdevējs izslēdzis prezumpciju, ka persona dzīves laikā spēj mainīties (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.3. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 19.2. punktu*).

Apstrīdētajās normās ietvertais aizliegums audzēt un turēt lauksaimniecības dzīvniekus, ja šo darbību vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, atšķirībā no Satversmes tiesas judikatūrā iepriekš atzītā ir saistīts nevis ar personas pagātnē veiktu rīcību, bet gan ar personas izraudzīto komercdarbības veidu, ko likumdevējs uzskata par neatbilstošu mūsdienu sabiedrības vērtībām.

Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums nav uzskatāms par absolūtu aizliegumu.

18. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, vispirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 17. punktu*).

18.1. Likums tika pieņemts 2022. gada 22. septembrī. Tas oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis” Nr. 191A tika izsludināts 2022. gada 3. oktobrī un stājās spēkā 2022. gada 17. oktobrī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai Pieteikumu iesniedzēji varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

18.2. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, apstrīdēto normu pieņemšanā neesot ievērots labas likumdošanas princips, jo likumdevējs neesot vērtējis to tiesību uz īpašumu ierobežojuma legītīmos mērķus un iespējamās alternatīvas – stingrāku labturības prasību, piemēram, videonovērošanas, ieviešanu, garāka pārejas perioda vai kompensāciju noteikšanu komersantiem.

No likumprojekta izstrādes materiāliem izriet, ka likumdevējs ir apsvēris mērķus, kurus tas vēlējies sasniegt ar apstrīdētajās normās ietverto aizliegumu. Tāpat likumdevējs ir vērtējis apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma alternatīvas. Proti, atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta sēdē tika izskatīts Zemkopības ministrijas priekšlikums noteikt obligātu pienākumu veikt kažokzvēru mītņu un sprostu videonovērošanu. Tāpat, piemēram, no atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta un 24. aprīļa sēžu audioierakstiem izriet, ka likumdevējs ir vērtējis pirms aizlieguma spēkā stāšanās nepieciešamā pārejas perioda garumu un iespējamās kompensācijas komersantiem, uz kuriem šis aizliegums attiektos.

Tas, vai minētās vērtēšanas rezultātā Pieteikumu iesniedzējiem ir radīts Satversmes 105. pantam un LESD 49. pantam neatbilstošs tiesību ierobežojums, proti, vai ar apstrīdētajām normām radītajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīms mērķis, un tas, vai likumdevēja rīcībā bija mazāk ierobežojoši līdzekļi, noskaidrojams, vērtējot apstrīdēto normu ietekmi pēc būtības.

18.3. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka labas likumdošanas princips neesot ievērots arī tādējādi, ka ieinteresēto personu iespējas izteikties par apstrīdētajām normām bijušas ierobežotas. Sākotnēji konsultācijas ar apstrīdēto normu adresātiem vispār neesot veiktas.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka atbilstoši labas likumdošanas principam demokrātiskā tiesiskā valstī ir jānodrošina, ka tiesiskā regulējuma izstrādes procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausi iebildumi pret izstrādājamo tiesisko regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu un 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 24.1. punktu*).

No likumprojekta izstrādes materiāliem izriet, ka atbildīgās komisijas sēdēs savu viedokli pauda Saeimas deputāti, Zemkopības ministrijas, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Ekonomikas ministrijas un Tieslietu ministrijas pārstāvji, nozares pārstāvji, piemēram, asociācijas, Lauksaimniecības organizāciju sadarbības padomes un sabiedrības ar ierobežotu atbildību “BALTIC DEVON MINK” pārstāvji. Tāpat viedokli sniedza Pašvaldību savienības pārstāvji un pārstāvji no dzīvnieku aizsardzības organizācijām – biedrības “Dzīvnieku brīvība”, nodibinājuma “dzivniekupolicija.lv” un Pasaules Dabas fonda. Tādējādi likumprojekta, tostarp tam iesniegto priekšlikumu, apspriešanās piedalījās un tika uzklausi gan deputāti, gan kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozares pārstāvji un atbildīgās institūcijas, gan arī dzīvnieku tiesību aizsardzības organizāciju pārstāvji.

Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt to, ka apstrīdētās normas tika apspriestas atbilstoši labas likumdošanas principa izvirzītajām prasībām.

18.4. Nīderlandē reģistrētais komersants *Van Ansem Participaties B. V.* uzskata, ka likumdevējs labas likumdošanas principu neesot ievērojis arī tāpēc, ka tas neesot vērtējis apstrīdēto normu atbilstību Eiropas Savienības tiesībām.

No lietas materiāliem secināms: likumdevējs ir konstatējis, ka ar apstrīdētajām normām noteiktais aizliegums audzēt un turēt dzīvniekus, ja to audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, ietekmē arī jomu, ko regulē Eiropas Savienības tiesības. Par to liecina fakts, ka likumprojekta pieņemšana tika atlikta un tas tika nosūtīts Eiropas Komisijai informācijai. Tādējādi likumdevējs ir ņēmis vērā Eiropas Savienības tiesību aspektus. Tas, vai apstrīdētās normas atbilst LESD 49. pantam, vērtējams, pārbaudot pamattiesību ierobežojuma atbilstību pēc būtības.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

19. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 16. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums noteikts, lai: 1) novērstu dzīvnieku turēšanu, audzēšanu un nogalināšanu vienīgi kažokādu ieguves dēļ kā neētisku, cietsirdīgu un sabiedrības vairākuma vērtībām neatbilstošu komercdarbības veidu; 2) mazinātu Covid-19 infekcijas izplatību kažokzvēru un līdz ar to cilvēku vidū, kā arī citu zoonožu izplatības risku; 3) novērstu ar kažokzvēru audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu saistīto vides piesārņojumu; 4) samazinātu siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti un klimata pārmaiņu riskus; 5) veicinātu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu; 6) novērstu patērētāju un kažokzvēru audzētavu darbinieku veselības apdraudējumus, ņemot vērā to, ka dažādās tiek apstrādātas ar toksiskām ķīmikālijām; 7) veicinātu valsts ilgtspējīgu attīstību. Visi šie mērķi atbilstot Satversmes 116. pantā ietvertajiem leģitīmajiem mērķiem – sabiedrības tikumības, citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Savukārt Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka no apstrīdētajām normām izrietošā pamattiesību ierobežojuma mērķis esot aizsargāt dzīvniekus un šāds mērķis neatbilstot nevienam no Satversmes 116. pantā ietvertajiem leģitīmajiem mērķiem.

Tā kā izskatāmajā lietā vērtējama apstrīdēto normu atbilstība arī LESD 49. pantam, ir būtiski ņemt vērā, ka LESD 49. pantā paredzētās uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumus var attaisnot, vai nu pamatojoties uz LESD 52. pantā paredzētajām atkāpēm (“sabiedriskā kārtība, valsts drošība vai veselības aizsardzība”), ja dalībvalsts ieviestais pasākums ir diskriminējošs, vai arī – gadījumā, ja tas nav diskriminējošs – pamatojoties arī uz Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā attīstīto jēdzienu “vispārējo interešu apsvērums” (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 28. janvāra sprieduma lietā C-375/14 “Laezza” 31. punktu*). Pieteikumu iesniedzēji nav norādījuši un arī Satversmes tiesa nekonstatē, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums būtu diskriminējošs.

19.1. Saeima uzsver, ka primārais apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis ir novērst dzīvnieku audzēšanu, turēšanu un nogalināšanu vienīgi kažokādu ieguves dēļ kā neētisku, cietsirdīgu un sabiedrības vairākuma vērtībām neatbilstošu komercdarbības veidu. Šis mērķis atbilstot Satversmes 116. pantā nostiprinātajam leģitīmajam mērķim – sabiedrības tikumības aizsardzība.

19.1.1. Kā norādīts Eiropas lauksaimniecībā izmantojamo dzīvnieku aizsardzības konvencijas pastāvīgās komitejas 1999. gada 22. jūnija rekomendācijas attiecībā uz kažokzvēru audzēšanu 2. panta 1. punktā, dabā ūdeles ir savrupi un teritoriāli dzīvnieki, kas daļu savas dzīves laika pavada ūdenī medījot, daļu staigājot, skrienot un rāpjoties. Šīs rekomendācijas 2. panta 3. un 4. punktā norādīts, ka lapsas dabā ik dienu pārvietojas vismaz sešus kilometrus, ka tās skrien, rok un peld. Sarkano un arktisko lapsu sociālā uzvedība ir mainīga – tās var dzīvot gan vienatnē, gan baros.

Savukārt biedrības “Dzīvnieku brīvība” pētījumos atspoguļots, ka kažokzvēru audzētavās ūdeles un lapsas tiek turētas šauros sprostos, kur tās nevar apmierināt savas pamatvajadzības un dabisko uzvedību. Tāpat šajos pētījumos uzmanība pievērsta smagi ievainotiem un slimiem dzīvniekiem, kā arī mokošajai ūdeļu un lapsu nonāvēšanai (*sk., piemēram, biedrības “Dzīvnieku brīvība” 2021. gada pētījumu “Dzimis zvēraudzētavā” un 2018. gada pētījumu “Trīs nedēļas zvēraudzētavā”. Pieejami: dzivniekubrīviba.lv*).

No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka ar tikumību saprotams sabiedrības vairākuma priekšstats par to, kāda uzvedība demokrātiskā tiesiskā valstī nav akceptējama un apdraud harmonisku sabiedrības funkcionēšanu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 16.2. punktu*).

Tikumība aptver sabiedrībā valdošās sociālās, ētiskās un morāles normas, par kuru nepieciešamību sabiedrības harmoniskai funkcionēšanai ir konsenss. Dzīvnieku aizsardzības likuma preambulā likumdevējs formulējis nostāju, ka ikviens dzīvnieks pats par sevi ir vērtība un sabiedrībai ir ētisks un morāls pienākums nodrošināt dzīvnieku labturību un aizsardzību. Nevienam nav atļauts bez pamatota iemesla nodarīt dzīvniekam sāpes, radīt ciešanas vai citādi kaitēt. Izskatāmajā lietā ar apstrīdētajām normām sabiedrības tikumība tiek aizsargāta tādējādi, ka tiek aizliegta ciešanu radīšana dzīvniekiem, kuru audzēšanas un turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve. Šāda rīcība atzīta par morāli un ētiski nepareizu.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka sabiedrības tikumības aizsardzība nav aprobežojama tikai ar cilvēka cieņas aizsardzību indivīdu savstarpējā mijiedarbē. Eiropas

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija “nav vienaldzīga” pret vidi un jo īpaši pret dzīvniekiem. Dzīvnieku aizsardzība ir atzīta kā vispārējo interešu mērķis, kuru aptver cilvēktiesību ierobežojumu leģitīmais mērķis – sabiedrības tikumības aizsardzība (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2024. gada 13. februāra sprieduma (nav galīgs) lietā “Executief van de Moslims van België and Others v. Belgium”, pieteikums Nr. 16760/22, 94. un 95. punktu*).

Turklāt morāles normas var laika gaitā mainīties un dažādās valstīs būt atšķirīgas. Tas, kas kādreiz tika uzskatīts par morāli pieņemamu un tādējādi arī tikumisku, pēc zināma laika var tāds vairs nebūt.

19.1.2. LESD 52. pants paredz, ka LESD 49. pantā ietvertās tiesības veikt uzņēmējdarbību var ierobežot, citstarp pamatojoties uz sabiedriskās kārtības aizsardzības interesēm. Eiropas Savienības Tiesa atzinusi, ka atsaukties uz sabiedrisko kārtību var tad, ja tiek skartas sabiedrības pamatintereses. Turklāt īpašie apstākļi, kas varētu pamatot atsaukšanos uz sabiedriskās kārtības apsvērumiem, dažādās valstīs un dažādos laikos var būt atšķirīgi (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2004. gada 14. oktobra sprieduma lietā C-36/02 “Omega” 30. un 31. punktu*). LESD 52. pantā minētās sabiedriskās kārtības aizsardzības intereses atbilst citstarp Satversmes 116. pantā nostiprinātajam leģitīmajam mērķim – sabiedrības tikumības aizsardzība.

Arī Pasaules Tirdzniecības organizācijas strīdu izšķiršanas institūcija jautājumā par roņu medību aizliegumu atzinusi, ka sabiedrības morāle var būt mērķis, kas attaisnotu šādu aizliegumu. Sabiedrības morāle vispār ir definējama kā pareizas vai nepareizas uzvedības normas, ko uztur kopiena vai tauta vai kas tiek uzturētas tās vārdā. Sabiedrības morāles jēdziena saturs var mainīties laikā un telpā atkarībā no dažādiem faktoriem, tostarp no dominējošajām sociālajām, kultūras, ētiskajām un reliģiskajām vērtībām (sk. *Pasaules Tirdzniecības organizācijas Apelācijas institūcijas 2014. gada 22. maija ziņojuma lietā “EK – pasākumi, ar kuriem aizliedz izstrādājumu no roņiem importu un laišanu tirgū”, DS400/AB-2014-1 un DS401/AB-2014-2, 5.199. punktu*).

Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka viena no Eiropas Savienības interesēm ir nodrošināt dzīvnieku veselību un aizsardzību (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma apvienotajās lietās C-37/06 un C-58/06 “ZVK” 23. punktu*). Saskaņā ar LESD 13. pantu Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm būtu jāvelta pienācīga uzmanība dzīvnieku kā jutīgu būtnu labturības prasībām. Dzīvnieku labturība nozīmē, ka ir jāizvairās no pārmērīgu un nevajadzīgu ciešanu nodarīšanas dzīvniekiem (sal. sk.

Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 29. maija sprieduma lietā C-426/16 “Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen u. c.” 65. punktu).

Tādējādi no minētā var secināt: tā kā dzīvnieku labturības nodrošināšana ir vērsta uz sabiedrības tikumības aizsardzību, tad vēl jo vairāk uz sabiedrības tikumības aizsardzību ir vērsts aizliegums audzēt un turēt dzīvniekus, ja to audzēšanas vai turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve.

Nemot vērā visu iepriekš minēto, jāatzīst, ka dzīvnieku kā jutīgu būtnu pasargāšana no nevajadzīgām ciešanām ir demokrātiskas sabiedrības vērtība. Tātad ar apstrīdēto normu radītā Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojuma legitīmais mērķis ir sabiedrības tikumības aizsardzība.

19.2. Pēc Saeimas ieskata, Pieteikumu iesniedzēju pamattiesības ir ierobežotas arī tāpēc, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības. Ierobežojums esot noteikts vairāku šādu aizsargājamo tiesību un interešu dēļ: novērst zvēraudzēšanas un dzīvnieku nogalināšanas rezultātā radīto vides piesārņojumu, samazināt siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti un klimata pārmaiņu riskus, veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu.

Valsts vides dienests skaidro, ka galvenie kažokzvēru audzētavu radītie vides riski ir saistīti ar kūsmēslu un ražošanas notekūdeņu apsaimniekošanu, lai nepieļautu to iesūkšanos gruntī, gruntsūdeņos un tiešu noteci virszemes ūdeņos. Kūsmēslu un vircas vai neattīrītu notekūdeņu nokļūšana virszemes ūdeņos esot ļoti bīstama, jo tās rezultātā pasliktinoties ūdens ekoloģiskā kvalitāte, samazinoties dzīvajiem organismiem nepieciešamā skābekļa daudzums, pastiprinoties ūdensobjektu aizaugšana (eitrofikācija), nogulumu veidošanās, potenciāli toksisko zilaļģu masveidīga savairošanās (“ūdens ziedēšana”), līdz beidzot ūdensobjekti vairs neesot lietojami ne lopu dzirdināšanai, ne rekreācijai.

Savukārt pētījumā par ūdeļu fermu radīto ietekmi uz vidi norādīts, ka kažokādu ražošanas process ir līdz pat 28 reizēm kaitīgāks videi nekā jebkuru citu tekstilmateriālu ražošana, jo piesārņojot gan zemi, gan gaisu, gan ūdeni. Viena kilograma ūdeļu kažokādu ražošanas ietekme uz klimata pārmaiņām esot piecas reizes spēcīgāka nekā otra šajā ziņā ietekmīgākā tekstilmateriāla – vilnas – ražošana (sk.: *Bijleveld M., Korteland M., Sevenster M. The Environmental Impact of Mink Fur Production. Delft: CE Delft, 2011, p. 7*).

No Valsts vides dienesta sniegtā skaidrojuma izriet, ka kažokzvēru audzētavas rada arī tādu risku, ka Latvijas dabai neraksturīgas sugas dzīvnieki, proti, Amerikas

ūdeles, kas tiek audzētas kažokādu ieguvei, var izkļūt savvaļā. Invazīvo svešzemju sugu radītais bioloģiskās daudzveidības apdraudējums varot izpausties dažādi, tostarp kā konkurence par resursiem, slimību pārnēsāšana, vietējo sugu izspiešana un populāciju samazināšanās.

Satversmes tiesa secina, ka visas iepriekš minētās aizsargājamās tiesības un intereses ir savstarpēji saistītas un pārklājas, tāpēc nav aplūkojamas atrauti cita no citas. Kopumā tās ir vērstas uz citu cilvēku tiesību dzīvot labvēlīgā vidē aizsardzību. Arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā vides aizsardzība ir atzīta par vispārējo interešu mērķi, kas var attaisnot ekonomisko brīvību ierobežojumus (*sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 1998. gada 20. septembra sprieduma lietā C-302/86 "Komisija/Dānija" 9. punktu un 2010. gada 11. marta sprieduma lietā C-384/08 "Attanasio Group" 50. punktu*).

No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka cilvēku tiesības dzīvot labvēlīgā vidē ir skatāmas ne tikai kā konkrētu cilvēku tiesības konkrētā laika posmā, bet gan plašākā kontekstā, domājot par ilgtspējīgu attīstību un nākamajām paaudzēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 24. septembra sprieduma lietā Nr. 2008-03-03 17.1. punktu*). Ilgtspējīga attīstība ietver sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrētu un līdzsvarotu attīstību, kas apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides aizsardzības prasību ievērošanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas. Pašreizējās paaudzes un nākamo paaudžu iespējas dzīvot labvēlīgā vidē ir atkarīgas arī no valstu gatavības īstenot ilgtspējīgu attīstību, aizsargājot Zemes klimata sistēmu, paredzot un novēršot vai neitralizējot klimata pārmaiņu cēloņus un mazinot to kaitīgo ietekmi. Vides ilgtspējība savukārt ir cieši saistīta ar Satversmes 115. pantu, kas noteic, ka valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 36.1. punktu*).

Tātad ar apstrīdēto normu radītā Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi tiesību dzīvot labvēlīgā vidē aspektā ir citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

19.3. Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis esot arī mazināt Covid-19 infekcijas un citu zoonožu izplatību kažokzvēru audzētavās esošo dzīvnieku un strādājošo cilvēku vidū, kā arī novērst kažokzvēru

audzētavu darbinieku un patērētāju veselības apdraudējumus, kas var izrietēt no tā, ka dažādās tiek apstrādātas ar toksiskām ķīmikālijām.

Slimību profilakses un kontroles centrs norāda, ka ūdeles ir jutīgas pret visiem gripas vīrusiem. Šo dzīvnieku populācijās iepriekš novērota cūku, putnu un sezonālās gripas vīrusu izplatība. Ūdeles varot vienlaikus inficēties ar dažādiem gripas (piemēram, sezonālās un putnu gripas) vīrusiem, esot iespējama vīrusa ģenētiskā materiāla pārgrupēšanās un tāda gripas vīrusa veidošanās, pret kuru cilvēku populācijai nav imunitātes un kuram piemīt spēja pārvarēt sugu barjeru un pāriet no dzīvnieka uz cilvēku. Ūdeles esot ļoti jutīgas arī pret koronavīrusiem, un kopš 2020. gada ūdeļu novietnēs esot konstatēti vairāki SARS-CoV-2 introducēšanas gadījumi. No 2021. gada 17. februāra līdz 2021. gada 7. oktobrim Latvijā esot reģistrēts Covid-19 uzliesmojums ūdeļu novietnē gan dzīvnieku, gan darbinieku vidū. Tikusi konstatēta sugu barjeras (ūdele–cilvēks) šķērsošana, proti, gan ūdeles inficējās no cilvēkiem, gan cilvēki inficējās no ūdelēm. Tācis prognozēts, ka vīrusa evolūcija ilgstošas cirkulācijas un mutācijas dēļ varētu novest pie vēl bīstamāku SARS-CoV-2 vīrusa variantu izveidošanās. Slimību profilakses un kontroles centrs norāda, ka ir svarīgi novērst putnu un sezonālās gripas ievazāšanu ūdeļu novietnēs, lai izvairītos no koinfekcijas un vīrusu ģenētiskā materiāla pārgrupēšanās.

Tātad gan Covid-19, gan citu zoonozu iespējamā izplatība dažādās novietnēs var apdraudēt sabiedrības veselību.

No lietas materiāliem izriet, ka dažādās tiek apstrādātas ar toksiskām ķīmikālijām, kas var izraisīt vēzi un ģenētiskus defektus. Tātad ķīmikālijas un smagie metāli, kas tiek lietoti dažādu ražošanas procesā, var apdraudēt gan dažādu ražošanā iesaistīto darbinieku, gan patērētāju veselību.

Tādējādi ar apstrīdētajām normām noteiktais aizliegums no 2028. gada 1. janvāra audzēt un turēt dzīvniekus dažādu ieguvei ir vērst uz to, lai aizsargātu cilvēku tiesības uz veselību. Arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā veselības aizsardzība ir atzīta par primāru vispārējo interešu apsvērumu, ar kuru var attaisnot uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumu (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 21. septembra sprieduma lietā C-125 “Malta Dental Technologists Association un Reynaud” 58. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka indivīda un sabiedrības veselība ir vērtība, kurai ir neapšaubāma nozīme arī sabiedrības labklājības nodrošināšanā (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 17. punktu*). Tādējādi ar

apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma mērķis aizsargāt cilvēku tiesības uz veselību ir saistīts arī ar sabiedrības labklājības aizsardzības interesēm un nav aplūkojams atrauti no tām. Tātad par apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma legītimajiem mērķiem veselības aizsardzības aspektā ir atzīstama citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimie mērķi ir sabiedrības tikumības, sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

20. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt.

20.1. Apstrīdētajās normās noteiktā ierobežojuma rezultātā dzīvnieku audzēšana un turēšana, ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, Latvijā tiks aizliegta un secīgi tiks izbeigtas nepiemērotos apstākļos turēto dzīvnieku ciešanas. Tādējādi likumdevējs ir rīkojies, ņemot vērā sabiedrības vairākuma viedokli par to, ka ar attiecīgo komercdarbības veidu neizbēgami saistītā cietsirdīgā izturēšanās pret dzīvniekiem turpmāk vairs nav akceptējama. Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots legītimā mērķa – sabiedrības tikumības aizsardzība – sasniegšanai.

20.2. Vērtējot to, vai apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai, vērā jāņem tas, ka šie mērķi ietver vairākas savstarpēji saistītas intereses gan vides aizsardzības, gan cilvēku veselības aizsardzības aspektā.

20.2.1. Ar apstrīdētajām normām tiks aizliegta tāda komercdarbība, kas kaitē videi un līdz ar to aizskar citu cilvēku tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Proti, tiks novērsts risks, ka kūtsmēsli un ražošanas notekūdeņi var iekļūt gruntī, gruntsūdeņos vai virszemes ūdeņos, tiks mazināta siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāte. Tāpat, izbeidzot Amerikas ūdeļu audzēšanu, tiks veicināta Latvijai raksturīgās bioloģiskās daudzveidības saglabāšana. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu – cilvēku tiesības dzīvot labvēlīgā vidē un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai.

20.2.2. Satversmes tiesa jau iepriekš ir konstatējusi, ka SARS-CoV-2 starp kažokzvēru novietnēm var izplatīties dažādos veidos: tiešā saskarē ar inficētiem

dzīvniekiem, netiešā kontaktā ar, piemēram, piesārņotiem materiāliem, barību vai arī novietņu darbiniekiem un apmeklētājiem, kuri pārnēsā vīrusu ar drēbēm, aprīkojumu vai transportlīdzekļiem. Darbinieki un citas personas, kas nonāk saskarsmē ar ūdelēm, ir pakļautas augstam saslimstības riskam (sk. *Satversmes tiesas 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 15. punktu*).

Tā kā SARS-CoV-2 izplatība ir saistīta ar dzīvnieku, cilvēku, transportlīdzekļu un citu materiālu kustību, aizliegums audzēt un turēt ūdeles kažokādu ieguvei varētu mazināt iespējamo SARS-CoV-2 vīrusa un tā paveidu izplatību dzīvnieku populācijās un to cilvēku vidū, kuri nonāk saskarē ar dzīvniekiem. Tas ir jo īpaši būtiski, ņemot vērā to, ka joprojām ir konstatējama saslimstība ar Covid-19, ko izraisa SARS-CoV-2 vīruss. Šādu pašu secinājumu var attiecināt arī uz citu zoonožu iespējamo izplatību ūdeļu novietnēs. Novēršot cilvēku inficēšanos, tiks samazināta arī varbūtība, ka ar SARS-CoV-2 vai citu zoonozes izraisīto vīrusu inficēsies kontaktpersonas. Tāpat, aizliedzot attiecīgo komercdarbības veidu, var tikt novērsti patērētāju un kažokzvēru audzētavu darbinieku veselības apdraudējumi, jo tiks mazināta varbūtība, ka personas nonāk saskarē ar kažokādu apstrādē lietotajām toksiskajām vielām. Tādējādi tiks aizsargāta gan to cilvēku veselība, kuri nonāk saskarē ar dzīvniekiem vai kažokādām, gan visas sabiedrības veselība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots līdzeklis cilvēku tiesību uz veselību un sabiedrības labklājības aizsardzībai.

Tātad likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu – sabiedrības tikumība, labklājība un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

21. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (sk. *Satversmes tiesas 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 16. punktu*).

21.1. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka dzīvnieku intereses uz dzīvi tiem piemērotos apstākļos varētu aizsargāt, ieviešot stingrākas labturības prasības un uzraugot

to ievērošanu. Savukārt Saeima uzskata, ka ar stingrāku labturības prasību ieviešanu nav sasniedzams mērķis novērst dzīvnieku ciešanas un atteikties no dzīvnieku nogalināšanas kažokādu ieguves dēļ.

Biedrība “Dzīvnieku brīvība” norāda, ka labturības problēmu pamatā ir savvaļas dzīvnieku turēšana sprostos, kur viņi nevar īstenot savas fizioloģiskās un etoloģiskās vajadzības.

No likumprojekta izstrādes materiāliem secināms, ka likumdevējs, nosakot apstrīdētajās normās ietvertu ierobežojumu, iecerējis izbeigt sabiedrības vērtībām neatbilstošu dzīvnieku izmantošanas veidu. Jau pats fakts, ka dzīvnieki tiek nogalināti kažokādu ieguves dēļ, kā arī metodes, ar kādām dzīvnieki tiek nogalināti, nozīmē nevajadzīgu ciešanu sagādāšanu dzīvniekiem un cietsirdīgu izturēšanos pret tiem. Līdz ar to likumdevēja identificētās problēmas nav risināmas ar labturības prasību uzlabojumiem, jo tie nevar novērst dzīvnieku ciešanas, kas tiem tiek sagādātas ne tikai turot tos nepiemērotos apstākļos, bet arī tos nogalinot. Labturības prasību uzlabojumi būtu vērsti uz to, lai kažokzvēru audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei turpinātos, bet likumdevēja iecere bija tieši pretēja – šādu komercdarbību izbeigt. Līdz ar to labturības prasību pilnveidošana nevar tikt uzskatīta par alternatīvu līdzekli leģitīmā mērķa – sabiedrības tikumības aizsardzība – sasniegšanai.

Pieteikumu iesniedzēju norādītais alternatīvais līdzeklis – stingrāku labturības prasību noteikšana – ir vērtējams arī pārējo leģitīmo mērķu – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanas aspektā.

Labturības prasības ir balstītas vienīgi uz atziņu, ka dzīvnieki spēj ciest un ka ir jācenšas ar šo prasību palīdzību dzīvnieku ciešanas mazināt (*sk., piemēram: Ādminis S. Dzīvnieku tiesības: pelēkā zona starp lietas un personas statusu. Jurista Vārds, 2023. gada 21. marts, Nr. 12, 14. lpp.*).

Ar labturības prasību pilnveidošanu nav iespējams ne novērst kažokzvēru audzētavu radīto vides piesārņojumu, ne mazināt siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti un klimata pārmaiņu riskus, nedz arī veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, tātad nav iespējams arī nodrošināt labvēlīgu vidi nākamajām paaudzēm. Respektīvi, ar stingrāku labturības prasību noteikšanu netiktu izslēgts risks, ka kažokzvēru audzēšana un turēšana var kaitēt videi.

Attiecībā uz nepieciešamību aizsargāt citu cilvēku tiesības uz veselību Slimību profilakses un kontroles centrs norāda, ka vīrusi tiek ievazāti ar inficētu darbinieku,

infekciozu materiālu, putnu, citu dzīvnieku vai pārtikas/barības starpniecību. Dzīvnieku saslimstība un mirstība novietnēs varot nebūt acīmredzama, un tādēļ ne vienmēr laikus tiekot sākta agrīnai vīrusu ievazāšanas identificēšanai nepieciešamā testēšana un izmeklēšana, turklāt neesot pietiekamas informācijas par putnu, cūku un sezonālo gripas vīrusu, kā arī koronavīrusu asimptomātiskas izplatības apmēru ūdeļu populācijā.

Tātad pat tad, ja tiktu noteiktas stingrākas kažokzvēru turēšanas labturības prasības, būtu nepieciešama dzīvnieku apkope, ko var nodrošināt vienīgi cilvēki. Tas nozīmē, ka nevarētu tikt novērsta vīrusu izplatība starp dzīvniekiem un cilvēkiem un potenciāla šo vīrusu nodošana kontaktpersonām. Stingrākas labturības prasības nenovērstu arī to, ka kažokādas tiek apstrādātas ar toksiskām ķīmikālijām un tādējādi cilvēku veselība tiek pakļauta riskam.

Ņemot vērā minēto, stingrāku kažokzvēru labturības prasību noteikšana nav uzskatāma par alternatīvu līdzekli apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma leģitīmo mērķu – sabiedrības tikumība un labklājība, kā arī citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

21.2. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, alternatīvs līdzeklis ar apstrīdētajām normām noteiktā ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai varētu būt cits normatīvais risinājums saudzējošas pārejas nodrošināšanai, proti, zaudējumu kompensēšana vai noteikšana, ka aizliegums stājas spēkā pēc garāka pārejas perioda. Saeima uzskata, ka šie risinājumi paši par sevi nevar būt alternatīvi līdzekļi, jo neaizstāj apstrīdētajās normās paredzēto aizliegumu, bet tikai pāreju uz to padara saudzējošāku.

Alternatīvi līdzekļi ir tikai tādi līdzekļi, ar kuriem leģitīmo mērķi var sasniegt citādi un mazāk ierobežojot indivīdu tiesības. Kā tika norādīts jau iepriekš šajā spriedumā, Pieteikumu iesniedzēju tiesību ierobežojums izpaužas kā aizliegums tiem no 2028. gada 1. janvāra turpināt līdz šim veikto komercdarbību. Ne garāks pārejas periods līdz brīdim, kad stāsies spēkā minētais aizliegums, ne kompensāciju izmaksa par šo aizliegumu nav alternatīvs leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis.

Saprātīgs pārejas periods vai nodarīto zaudējumu kompensācija ir līdzekļi, kā nodrošināt saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 16. punktu*). Šie aspekti ir tiesiskās palāvēības aizsardzības principa izpaušme un vērtējami, pārbaudot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu.

Līdz ar to nav citu, saudzējošu līdzekļu, ar kuriem būtu iespējams sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitimos mērķus.

22. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte.

Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamās komersantu, kuri nodarbojas ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu, ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, tiesības turpināt jau uzsākto komercdarbību un gūt no tās labumu, no vienas puses, un apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu aptvertās sabiedrības tikumības un labklājības, kā arī citu cilvēku tiesību dzīvot labvēlīgā vidē un veselības aizsardzības intereses, no otras puses. Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām ir panākts taisnīgs līdzsvars starp šīm dažādajām tiesībām un likumiskajām interesēm.

22.1. Pieteikumu iesniedzēji argumentē, ka apstrīdēto normu rezultātā tiem būšot jāizbeidz sava komercdarbība un tikšot nodarīti ievērojami zaudējumi. Asociācija atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta un 26. aprīļa sēdēs norādīja, ka apstrīdēto normu rezultātā tikšot nodarīts kaitējums Latvijas ekonomikai, jo samazināšoties darba vietu skaits un nodokļu ieņēmumi no Pieteikumu iesniedzēju veiktās komercdarbības, kā arī kritīšoties eksporta apmēri.

Tomēr izskatāmajā lietā ir jāņem vērā ar apstrīdētajās normās noteikto ierobežojumu aizsargāto tiesību un likumisko interešu nozīme.

Pirmkārt, dzīvnieki mūsdienu sabiedrībā tiek uztverti ne tikai kā īpašuma objekti vai lauksaimniecības produkts, bet gan kā jutīgas būtnes. Proti, dzīvnieki vairākās valstīs vairs netiek uzskatīti tikai par īpašumu. Tiek atzīts, ka dzīvnieki jau paši par sevi ir vērtība neatkarīgi no tā, vai tie kādam ir vai nav noderīgi (*sk.: Fasel R. N., Butler S. C. Animal Rights Law. Oxford: Hart, 2023, p. 12*).

Latvijā un Eiropas Savienībā dzīvnieku tiesību aizsardzība laika gaitā ir ieguvusi arvien lielāku nozīmi un atbalstu sabiedrībā. Piemēram, no SKDS 2022. gada decembra aptaujas izriet, ka 68 procenti Latvijas iedzīvotāju neatbalsta ūdeņu audzēšanu un nogalināšanu kažokādu ieguvei. Eiropas Savienībā tiek apspriesta ideja, ka kažokzvēru

audzēšana un turēšana ir jāaizliedz, un to apstiprina Eiropas pilsoņu iniciatīva “Eiropa bez kažokādām”. Turklāt lielākajā daļā Eiropas valstu dzīvnieku audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei jau ir aizliegta vai būtiski ierobežota. Kā tika norādīts Saeimas 2022. gada 20. janvāra sēdē, kurā likumprojekts tika izskatīts pirmajā lasījumā, dzīvnieku audzēšana un nogalināšana kažokādu ieguves dēļ ir neētisks, cietsirdīgs un izzūdošs komercdarbības veids, kam mūsdienās vairs nav attaisnojuma.

Tādējādi apstrīdētās normas ļaus izbeigt tādu izturēšanos pret kažokzvēriem, kādu likumdevējs uzskata par neētisku un neatbilstošu sabiedrības vērtībām. Apstrīdētajās normās noteiktais aizliegums atspoguļo to, kā ir mainījusies sabiedrības attieksme pret dzīvniekiem. Sabiedrības interese par morālu un ētiski pareizu izturēšanos pret dzīvniekiem ir būtiskāka nekā atsevišķu komersantu tiesības un intereses.

Otrkārt, tiesības uz veselības aizsardzību tieši attiecas uz ikvienu personu un ir būtisks priekšnoteikums jebkuru citu personas pamattiesību īstenošanai. Izskatāmajā lietā labumu no pamattiesību ierobežojuma – kažokzvēru audzēšanas un turēšanas aizlieguma – gūs visa sabiedrība. Turklāt šis labums tiks gūts daudzējādos aspektos, jo attiecīgais aizliegums pasargās gan cilvēkus no saslimšanas ar Covid-19 vai citām zoonozēm, gan arī patērētājus un kažokzvēru audzētavu darbiniekus no slimībām, ko var izraisīt ķīmikālijas, ar kurām tiek apstrādātas kažokādas. Atsevišķu komersantu likumiskās intereses nevar tikt nostādītas augstāk par šīm visas sabiedrības interesēm.

Treškārt, likumdevējs, nosakot aizliegumu no 2028. gada 1. janvāra nodarboties ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu, ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, ir iecerējis mazināt kaitējumu videi, ko nodara šādas ražotnes, proti, novērst risku, ka kūtsmēsli un ražošanas notekūdeņi nonāks gruntī, gruntsūdeņos vai virszemes ūdeņos, mazināt siltumnīcefekta gāzu emisiju intensitāti, kā arī veicināt Latvijai raksturīgās bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu. Šāds visas sabiedrības ieguvums izskatāmajā lietā ir būtiskāks par atsevišķu komersantu tiesībām un likumiskajām interesēm.

22.2. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums nav samērīgs, jo esot pārkāpts tiesiskās palāvēības aizsardzības princips. Saeima šādam uzskatam nepiekrīt.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst tiesiskās palāvēības aizsardzības princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 29.2. punktu*). Tādēļ, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, būtisks faktors ir arī tas, vai likumdevējs, grozot tiesisko regulējumu, ir

ņēmis vērā tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt izveidojusies paļāvība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-12-03 11. punktu*).

Arī no Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka tad, kad dalībvalstu veiktie pasākumi ir saistīti ar Eiropas Savienības tiesību īstenošanu, tām jāievēro vispārējie šo tiesību principi, tostarp tiesiskās paļāvības aizsardzības princips (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2006. gada 14. septembra sprieduma apvienotajās lietās C-181/04 līdz C-183/04 “Elmeke” 31. punktu*). Tiesības atsaukties uz šo principu ir ikvienam tiesību subjektam, kuram kāda valsts iestāde radījusi pamatotas, uz konkrētiem solījumiem balstītas cerības. Tātad jāpārbauda, vai attiecīgās iestādes rīcība ir radījusi tiesību subjektam pamatotu paļāvību un vai šī paļāvība ir atzīstama par tiesisku (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2015. gada 9. jūlija sprieduma lietā C-183/14 “Salomie and Oltean” 44. un 45. punktu*).

Tiesību normu izdevējam ir tiesības šīs normas grozīt, tomēr tam jāpārliciecinās par normu ietekmi uz pastāvošajām tiesiskajām attiecībām un jānodrošina, ka šī ietekme nav nesamērīga ar sasniedzamo mērķi. Proti, lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību tiesiskās paļāvības aizsardzības principam, izskatāmajā lietā ir jānoskaidro: 1) vai Pieteikumu iesniedzējiem bija radusies tiesiskā paļāvība uz to, ka tie arī turpmāk varēs nodarboties ar dzīvnieku audzēšanu un turēšanu, ja tās vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve; 2) vai, izdodot apstrīdētās normas, ir nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp Pieteikumu iesniedzēju tiesisko paļāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad attiecīgais regulējums tika mainīts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 7.2. punktu*).

22.2.1. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka tiesiskais regulējums kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozarē esot bijis pietiekami skaidrs un stabils, pastāvējis pietiekami ilgu laiku un tāpēc tie pamatoti esot paļāvušies uz tā nemainību. Savukārt Saeima uzskata, ka Pieteikumu iesniedzēji nevarēja pamatoti un saprātīgi paļauties uz to, ka tiesiskais regulējums zvēraudzēšanas jomā Latvijā netiks mainīts.

Lai noskaidrotu, vai Pieteikumu iesniedzējiem bija radusies tiesiskā paļāvība, Satversmes tiesai jāizvērtē, vai to paļaušanās uz tiesību normām bija likumīga, pamatota un saprātīga un vai tiesiskais regulējums pēc savas būtības bija pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 13. punktu*).

Kā jau iepriekš šajā spriedumā tika norādīts, Pieteikumu iesniedzēji ar ūdeļu un lapsu audzēšanu un turēšanu kažokādu ieguves nolūkā nodarbojas jau vairākus gadus. Pēdējos gados nozīmīgākās šo nozari regulējošu normatīvo aktu izmaiņas bija saistītas ar nepieciešamību kontrolēt Covid-19 izplatību. Normatīvais regulējums, kas attiecās uz Pieteikumu iesniedzēju tiesībām vispār nodarboties ar iepriekš minēto komercdarbību, ir bijis nemainīgs un palicis spēkā ilgu laiku. Tātad Pieteikumu iesniedzēji varēja tam uzticēties. Pieteikumu iesniedzējiem varēja rasties tiesiskā paļāvība, ka tie būs tiesīgi turpināt savu jau ilgstoši veikto komercdarbību. Šāda paļaušanās bija gan likumīga, gan pamatota, gan saprātīga.

22.2.2. Tiesiskās paļāvības aizsardzības princips neizslēdz to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Proti, šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies, bet gan pieļauj un noteiktos apstākļos pat pieprasa pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Pretējā gadījumā valsts nevarētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.2.1. punktu*). Secinot, ka Pieteikumu iesniedzējiem tiesiskā paļāvība bija radusies, Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai Saeima ir nodrošinājusi saprātīgu līdzsvaru starp Pieteikumu iesniedzēju tiesisko paļāvību un sabiedrības interesēm, kuru labad apstrīdētās normas tika pieņemtas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 9. punktu*).

Izvērtējot to, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp nepieciešamību aizsargāt personu tiesisko paļāvību un nodrošināt sabiedrības intereses, jāņem vērā tas, vai ir paredzēta saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu. Šāda saudzējoša pāreja var izpausties kā saprātīga pārejas termiņa noteikšana vai pienācīgas kompensācijas paredzēšana (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 18. punktu un 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.2. punktu*).

Pienākums paredzēt saprātīgu pārejas periodu ir nepieciešams galvenokārt tādēļ, ka persona, paļaujoties uz konkrētu normatīvo regulējumu un tajā ietvertajām tiesībām, ir uzņēmusies saistības, veidojusi nākotnes plānus u. tml. Pārejas periods ir nepieciešams, lai persona varētu pārorientēties uz kārtību, kas paredzēta jaunajā tiesiskajā regulējumā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 25. punktu*).

22.3. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, likumdevējam, lemjot par saudzīgu pāreju, bija jāparedz garāks pārejas periods. Kažokzvēru audzēšanas un turēšanas nozares

slēgšanas rezultātā Pieteikumu iesniedzējiem nebūšot iespējama komercdarbības pārorientācija, bet tikai komercdarbības izbeigšana. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka to pamatlīdzekļu vērtība komercdarbības izbeigšanas brīdī sniegtos no vairākiem desmitiem tūkstošu *euro* līdz vairākiem miljoniem *euro*. Pieteikumu iesniedzēji, ņemot vērā ūdeļu dzīves ciklu (trīs gadi), esot plānojuši gūt šāda apmēra ieņēmumus. Turklāt Pieteikumu iesniedzēji esot veikuši lielas investīcijas savas komercdarbības uzlabošanai un tās noteiktajā pārejas periodā nevarēšot atgūt. Piecu gadu termiņš esot pārāk īss, lai varētu novērst zaudējumus.

Savukārt Saeima norāda, ka attiecībā uz ūdelēm pilns kažokādu ieguves cikls ir 1,5 gadi – no piedzimšanas līdz izaudzēto mazuļu nokaušanai to nobriešanas perioda beigās, novembra mēneša pirmajā dekādē. Apzinoties to, ka no 2028. gada 1. janvāra kažokzvēru audzēšana un turēšana kažokādu ieguvei būs aizliegta, komersanti varot jau laikus tam sagatavoties, pakāpeniski samazinot dzīvnieku pavairošanu un iepirkšanu, un piecu gadu laikā realizēt visus kažokzvēru audzētavās turētos dzīvniekus kažokādu ieguvei. Pārejas periods esot pietiekams, lai komersanti varētu līdz aizlieguma spēkā stāšanās brīdim realizēt kažokzvēru audzētavās turētos dzīvniekus kažokādu ieguvei, atgūt uzņēmumā ieguldītās investīcijas, samazināt potenciālos zaudējumus un sagatavoties uzņēmējdarbības pārorientācijai vai likvidācijai.

Likuma 3. pants paredz, ka aizliegums audzēt un turēt lauksaimniecības dzīvniekus, ja to audzēšanas un turēšanas vienīgais vai galvenais nolūks ir kažokādu ieguve, stāsies spēkā 2028. gada 1. janvārī.

Tiesiskā regulējuma izmaiņu rezultātā nav iespējams pilnībā izslēgt risku, ka personas, uz kurām attieksies konkrētās izmaiņas, izjutīs zināmas neērtības vai cietīs zināmus zaudējumus. Satversmes tiesai izskatāmajā lietā ir jāizvērtē, vai likumdevējs, lemjot par saudzīgu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu, nav rīkojies patvaļīgi, proti, vai ir veikti racionāli un saprātīgi apsvērumi un pēc iespējas mazinātas attiecīgajiem komersantiem gaidāmās negatīvās sekas.

Kā izriet no atbildīgās komisijas 2022. gada 11. janvāra sēdes materiāliem, likumprojekta sākotnējā redakcija paredzēja, ka aizliegums audzēt un turēt kažokzvērus stāsies spēkā 2026. gada 1. janvārī. Tajā pašā sēdē izskanēja arī Zemkopības ministrijas viedoklis, ka, ņemot vērā situāciju ar Covid-19 izplatību ūdeļu novietnēs, aizliegums varētu stāties spēkā 2024. gada 1. janvārī, tad uzņēmējiem būtu pietiekams laiks

pārorientēties un veikt pilnu ciklu, tādā veidā gūstot maksimālu labumu no komercdarbības.

Atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta un 26. aprīļa sēdēs tika diskutēts par garāka pārejas perioda noteikšanu – līdz 2027. gada 31. decembrim vai 2032. gada 1. janvārim. Tika pausts viedoklis, ka piecus gadus garš pārejas periods ir pietiekams, lai citstarp valstij nebūtu jāmaksā kompensācijas tiem komersantiem, kuru komercdarbība ir kažokzvēru audzēšana un turēšana. Komisijā, ņemot vērā arī citu Eiropas Savienības dalībvalstu pieredzi, tika atbalstīts priekšlikums par konkrētā aizlieguma stāšanos spēkā 2028. gada 1. janvārī un pausti argumenti, ka šāda termiņa noteikšana saistīta ar dzīvnieku audzēšanas ciklu un komersantu iespējām pārorientēt vai izbeigt savu komercdarbību.

Atbildīgās komisijas 2022. gada 11. janvāra un 9. marta sēdēs nozares pārstāvji puda viedokli, ka neatbalsta nozares slēgšanu, un par pārejas periodu vispār neizteicās, tomēr uzsvēra, ka likumdevējam ir jālemj par kompensāciju izmaksu tiem komersantiem, kurus konkrētais aizliegums skars.

Tātad likumdevējs ir vērtējis pārejas perioda ilgumu aizliegumam nodarboties ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu, un izšķīries par tā noteikšanu līdz 2028. gada 1. janvārim. Likumdevējs ir ņēmis vērā gan pašu kažokzvēru audzētāju iespējas pārorientēt vai izbeigt attiecīgo komercdarbību, gan arī ar kažokzvēru audzēšanas nozari saistīto nozaru iespējas pārorientēties un lemt par to, kur turpmāk tiks realizēta kažokzvēru audzētavām tirgotā produkcija. Tāpat ir ņemtas vērā kažokzvēru audzētāju iespējas gūt peļņu, realizējot kažokzvērus līdz 2028. gada 1. janvārim, kā arī atgūt veiktās investīcijas un samazināt potenciālos zaudējumus, tostarp ņemot vērā citu valstu praksi. Līdz ar to likumdevēja lēmums nav bijis patvaļīgs un tam par pamatu bijuši racionāli un saprātīgi apsvērumi.

22.4. Pieteikumu iesniedzēji uzsver, ka likumdevējam, nosakot tādu pārejas periodu, kāds paredzēts Likuma 3. pantā, vajadzējis lemt par kompensāciju piešķiršanu.

Satversmes tiesa atzīst, ka liegums Pieteikumu iesniedzējiem no 2028. gada 1. janvāra nodarboties ar kažokzvēru audzēšanu un turēšanu ir vērtējams kā tiesību uz īpašumu ierobežojums, nevis kā īpašuma atsavināšana. No Satversmes 105. panta neizriet, ka šādu ierobežojumu noteikšanas gadījumā likumdevējam būtu pienākums noteikt kompensāciju (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 22.2.3. punktu*). Kompensācijas esība ir saistīta ar pārejas perioda

ilgumu. Ja pārejas periods ir pietiekami garš, tad nav papildus jānosaka vēl arī kompensācija, savukārt tad, ja pārejas periods nav pietiekami garš, lai nodrošinātu saudzīgu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu, likumdevējam būtu jālemj arī par kompensācijas piešķiršanu.

Šāda nostāja pausta arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā, proti, kaut arī attiecīgos gadījumos varētu būt lietderīgi izmaksāt daļēju vai pilnīgu kompensāciju, tomēr nevar secināt, ka Eiropas Savienības tiesībās būtu ietverts pienākums tādu piešķirt (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2003. gada 10. jūlija sprieduma lietā C-20/00 un C-64/00 "Booker Aquaculture un Hydro Seafood"* 85. punktu un 2022. gada 27. janvāra sprieduma lietā C-238-20 "*Sātiņi-S*" 36. punktu).

Likumdevējs ir vērtējis iespēju saudzējošas pārejas nodrošināšanai piešķirt kompensāciju kažokzvēru audzētājiem. Atbildīgās komisijas 2022. gada 9. marta un 26. aprīļa sēdēs tika apspriesti attiecīgie priekšlikumi un uzklauti dažādi viedokļi. Tomēr likumdevējs izšķīrās par to, ka saudzējošas pārejas nodrošināšanai tiks noteiktas nevis kompensācijas, bet piecus gadus garš pārejas periods. Tādējādi Saeima ir paredzējusi mehānismu tiesību ierobežojuma seku mazināšanai.

Nemot vērā visu iepriekš minēto, atzīstams, ka sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma ir lielāks nekā Pieteikumu iesniedzējiem radītās nelabvēlīgās sekas. Turklāt likumdevējs ir līdzsvarojis sabiedrības intereses un kažokzvēru audzētāju tiesisko paļāvību, Likuma pārejas noteikumos atliekot jaunā regulējuma spēkā stāšanos līdz 2028. gada 1. janvārim.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī LESD 49. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt 2022. gada 22. septembra likuma “Grozījumi Dzīvnieku aizsardzības likumā” 2. un 3. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš